

ŠTUDIJA O OBIČAJNEM MEDNARODNEM HUMANITARNEM PRAVU:
PRISPEVEK K RAZUMEVANJU IN SPOŠTOVANJU VLADAVINE PRAVA V
OBOROŽENEM SPOPADU

Jean-Marie Henckaerts*

Jean-Marie Henckaerts je pravni svetovalec v Pravnem oddelku Mednarodnega odbora Rdečega križa (MORK) in vodja projekta MORK o običajnem mednarodnem humanitarnem pravu. Nedavno je skupaj z Louise Doswald-Beck uredil delo o običajnem mednarodnem humanitarnem pravu v dveh delih, ki je izšlo pri Cambridge University Press.

Prevod: Vasilka Sancin**

Povzetek

Ta članek razlaga smisel študije o običajnem mednarodnem humanitarnem pravu, ki jo je pred nedavnim pripravil MORK na zahtevo Mednarodne konference Rdečega riža in Rdečega polmeseca. Opisuje uporabljeno metodologijo in način, kako je bila študija organizirana ter povzema nekatere najpomembnejše ugotovitve. Ne poskuša pa podati popolnega pregleda ali analize teh ugotovitev.

Uvod

V približno 50-tih letih od sprejema Ženevskih konvencij iz leta 1949 je človeštvo izkusilo zaskrbljujoče število oboroženih spopadov, ki so prizadeli skoraj vsak kontinent. V tem času so štiri Ženevske konvencije in njihova Dopolnilna protokola iz leta 1977 nudili pravno zaščito osebam, ki ne sodelujejo oziroma ne sodelujejo več neposredno v sovražnostih (ranjeni, bolni in brodolomci, osebe, ki jim je bila odvzeta prostost iz razlogov, povezanih z oboroženim spopadom, in civilisti). Kljub temu je prihajalo do številnih kršitev teh mednarodnih pogodb, kar je vodilo v trpljenje in smrti, ki bi se jim bilo moč izogniti, če bi se mednarodno humanitarno pravo bolj spoštovalo.

Splošno mnenje je, da kršitve mednarodnega humanitarnega prava niso posledica nezadostnosti njegovih pravil. Izhajajo bolj iz nepripravljenosti spoštovati

---

* Avtor se zahvaljuje Ericu Mongelardu za pomoč pri pripravi tega članka kot tudi Louise Doswald-Beck in kolegom s Pravnega oddelka za njihove mnoge strokovne komentarje. Mnenja izražena v tem članku so avtorjeva in ne izražajo nujno mnenj Mednarodnega odbora Rdečega križa.

** Dr. Vasilka Sancin je asistentka na Katedri za mednarodno pravo Pravne fakultete Univerze v Ljubljani.

pravila, nezadostnosti sredstev za njihovo uveljavljanje, negotovosti glede njihove uporabe v določenih okoliščinah in pomanjkanja zavesti o teh pravilih na strani političnih voditeljev, poveljnikov, borcev in splošne javnosti.

Mednarodna konferenca za zaščito žrtev vojne, sklicana v Ženevi avgusta in septembra 1993. leta je posebej razpravljala o načinih obravnavanja kršitev mednarodnega humanitarnega prava, vendar pa ni predlagala sprejema novih pogodbenih določb. Namesto tega je Konferenca v svoji zaključni deklaraciji, ki je bila sprejeta s konsenzom, potrdila »potrebo po učinkovitejši uporabi mednarodnega humanitarnega prava« in pozvala švicarsko vlado, da »skliče medvladno skupino strokovnjakov z neomejeno sestavo, da preuči praktična sredstva za promocijo polnega spoštovanja in uporabe tega prava ter pripravi poročilo za predložitev državam in naslednji seji Mednarodne konference Rdečega križa in Rdečega polmeseca.«¹

Medvladna skupina strokovnjakov za zaščito žrtev vojne se je sestala v Ženevi januarja 1995 in sprejela vrsto priporočil, namenjenih krepitvi spoštovanja mednarodnega humanitarnega prava, še posebej s preventivnimi ukrepi, ki naj zagotovijo boljše poznavanje in učinkovitejšo uporabo prava. V Priporočilu II. Medvladne skupine strokovnjakov je bilo predlagano naslednje:

MORK se povabi, da s pomočjo strokovnjakov za mednarodno humanitarno pravo (MHP), ki predstavljajo različne geografske regije in pravne sisteme, ter ob posvetovanju z vladnimi strokovnjaki ter strokovnjaki mednarodnih organizacij pripravi poročilo o običajnih pravilih mednarodnega humanitarnega prava, ki so uporabljiva v mednarodnih in nemednarodnih oboroženih spopadih in ga posreduje državam ter pristojnim mednarodnim telesom.²

Decembra 1995 je 26. Mednarodna konferenca Rdečega križa in Rdečega polmeseca podprla ta predlog in uradno pooblastila MORK, da pripravi poročilo o običajnih pravilih mednarodnega humanitarnega prava, ki se uporabljajo v mednarodnih in nemednarodnih oboroženih spopadih.³ Skoraj deset let kasneje, leta 2005, po obsežnih raziskavah in posvetovanjih s strokovnjaki, je bilo to poročilo, danes imenovano študija o običajnem mednarodnem humanitarnem pravu, objavljeno.⁴

1 International Conference for the Protection of War Victims, Geneva, 30 August–1 September 1993, Final Declaration, *International Review of the Red Cross*, No. 296, 1993, str. 381.

2 Meeting of the Intergovernmental Group of Experts for the Protection of War Victims, Geneva, 23–27 January 1995, Recommendation II, *International Review of the Red Cross*, No. 310, 1996, str. 84.

3 26th International Conference of the Red Cross and Red Crescent, Geneva, 3–7 December 1995, Resolution 1, International humanitarian law: From law to action; Report on the follow-up to the International Conference for the Protection of War Victims, *International Review of the Red Cross*, No. 310, 1996, str. 58.

4 Jean-Marie Henckaerts and Louise Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law*, 2 volumes, Volume I. Rules, Volume II. Practice (2 Parts), Cambridge University Press, 2005.

Namen

Namen študije o običajnem mednarodnem humanitarnem pravu je bil preseči nekatere probleme, povezane z uporabo mednarodnega humanitarnega pogodbenega prava. Pogodbeno pravo je dobro razvito in pokriva veliko vidikov bojevanja, zagotavlja zaščito številnim osebam v času bojevanja in omejuje dovoljena sredstva in načine bojevanja. Ženevske konvencije in njihovi Dopolnilni protokoli določajo obsežen režim za zaščito oseb, ki ne sodelujejo oziroma ne sodelujejo več neposredno v sovražnostih. Reguliranje sredstev in načinov bojevanja v pogodbenem pravu sega nazaj do St. Petersburške deklaracije iz leta 1868, Haaških pravil iz leta 1899 in 1907, Ženevskega protokola o plinih iz leta 1925; v novejšem času pa se s tem ukvarjajo Konvencija o biološkem orožju iz leta 1972, Dopolnilni protokoli iz leta 1977, Konvencija o določenih konvencionalnih orožjih iz leta 1980 in njenih pet Protokolov, Konvencija o kemičnem orožju iz leta 1993 in Ottawska konvencija o prepovedi protipehotnih min iz leta 1997. Varstvo kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada je podrobno urejeno v Haaški konvenciji iz leta 1954 in njenih dveh Protokolih. Statut Mednarodnega kazenskega sodišča iz leta 1998 vsebuje, *inter alia*, spisek vojnih hudodelstev, ki spadajo v pristojnost Sodišča.

Obstajata pa dve resni oviri za uporabo teh pogodb v oboroženih spopadih v teku, kar pojasnjuje, zakaj je študija o običajnem mednarodnem humanitarnem pravu potrebna in koristna. Prvič, pogodbe se uporabljajo samo za države, ki so jih ratificirale. To pomeni, da se različne pogodbe mednarodnega humanitarnega prava uporabljajo v različnih oboroženih spopadih, odvisno od tega, katere mednarodne pogodbe so vpletene države ratificirale. Medtem ko so bile štiri Ženevske konvencije iz leta 1949 ratificirane univerzalno, to ne drži za ostale mednarodne pogodbe humanitarnega prava, na primer za Dopolnilne protokole. Kljub temu, da je I. Dopolnilni protokol ratificiralo več kot 160 držav, je njegova učinkovitost danes omejena, saj nekaj držav, ki so vpletene v mednarodne oborožene spopade, ni njegovih pogodbenic. Prav tako, kljub temu, da je skoraj 160 držav ratificiralo II. Dopolnilni protokol, nekaj držav, v katerih se odvijajo nemednarodni oboroženi spopadi, tega ni storilo. Tako v teh nemednarodnih oboroženih spopadih skupni 3. člen štirih Ženevskih konvencij pogosto ostaja edino uporabljivo humanitarno pogodbeno določilo. Prvi namen študije je bil zato določiti, katera pravila mednarodnega humanitarnega prava predstavljajo del običajnega mednarodnega prava in se tako uporabljajo za vse stranke v spopadu, ne glede na to, ali so ali niso ratificirale mednarodnih pogodb, ki vsebujejo ista ali podobna pravila.

Drugič, humanitarno pogodbeno pravo ne ureja dovolj podrobno velikega dela današnjih oboroženih spopadov, to je nemednarodnih oboroženih spopadov, saj zanje velja veliko manjše število pogodbenih pravil kot za mednarodne spopade. Samo omejeno število mednarodnih pogodb se uporablja za nemednarodne oborožene spopade; na primer Konvencija o določenih konvencionalnih orožjih, kot je bila spremenjena, Statut Mednarodnega kazenskega sodišča, Ottawska konvencija o prepovedi protipehotnih min, Konvencija o kemičnem orožju, Haaška konvencija o varstvu kulturnih dobrin in njen Drugi Protokol ter, kot je bilo že omenjeno, II. Dopolnilni protokol in 3. člen, skupen vsem štirim Ženevskim konvencijam. Kljub temu, da je skupni 3. člen temeljnega pomena, zagotavlja zgolj osnovni okvir minimalnih standardov. II. Dopolnilni protokol koristno dopolnjuje skupni 3. člen, a je še vedno manj podroben od pravil, ki urejajo mednarodne oborožene spopade v Ženevskih konvencijah in I. Dopolnilnem protokolu.

II. Dopolnilni protokol vsebuje vsega skupaj 15 vsebinskih členov, medtem ko jih ima I. Dopolnilni protokol več kot 80. Čeprav same številke ne povedo veliko, so pokazatelj občutnega neskladja med mednarodnimi in nemednarodnimi oboroženimi spopadi v mednarodni pogodbeni ureditvi, posebej kar se tiče podrobnih pravil in definicij. Drugi namen študije je bil tako ugotoviti, ali mednarodno običajno pravo ureja nemednarodne oborožene spopade podrobneje kot mednarodno pogodbeno pravo, in če je temu tako, v kolikšni meri.

Metodologija

Statut Meddržavnega sodišča opisuje običajno mednarodno pravo kot »občo prakso, ki je sprejeta kot pravo«.⁵ Splošno sprejeto je, da obstoj pravila običajnega mednarodnega prava zahteva prisotnost dveh elementov: to sta praksa držav (*usus*) in zavest, da je taka praksa zahtevana, prepovedana ali dovoljena, odvisno od narave pravila, kot predmet prava (*opinio juris sive necessitatis*). Kot je Meddržavno sodišče navedlo v *Primeru epikontinentalnega pasu*: »Seveda je očitno, da je treba vsebino običajnega mednarodnega prava prvenstveno iskati v dejanski praksi in *opinio juris* držav.«⁶ Natančni pomen in vsebina teh dveh elementov sta bila predmet številnih akademskih del. Pristop, ki ga je zavzela študija za določitev, ali obstaja neko pravilo občega običajnega mednarodnega prava, je klasičen, kot ga je zavzelo Meddržavno sodišče, še posebej v *Primerih epikontinentalnega pasu Severnega morja*.⁷

5 Statut Meddržavnega sodišča, člen 38 (1)(b).

6 Meddržavno sodišče, *Continental Shelf case, (Libyan Arab Jamahiriya v. Malta) Judgement*, 3 June 1985, ICJ Reports, 1985, str. 29-30, § 27.

7 Meddržavno sodišče, *North Sea Continental Shelf cases*, Judgement, 20 February 1969, ICJ Reports, 1969, str. 3.

Praksa držav

Prakso držav je treba preučevati z dveh vidikov: prvič, katera praksa prispeva k nastanku pravila običajnega mednarodnega prava (izbor prakse držav); in drugič, ali ta praksa ustvarja pravilo običajnega mednarodnega prava (ocena prakse držav).

Izbor prakse držav

Tako fizični kot verbalni akti držav tvorijo prakso, ki prispeva k nastanku mednarodnega običajnega prava. Fizični akti obsegajo npr. ravnanje na bojišču, uporabo določenega orožja in ravnanje z različnimi kategorijami oseb. Verbalni akti zajemajo vojaške priročnike, domačo zakonodajo, domačo sodno prakso, navodila oboroženim in varnostnim silam, vojaška sporočila med vojno, diplomatske protestne note, mnenja uradnih pravnih svetovalcev, komentarje vlad na osnutke mednarodnih pogodb, izvršilne odločitve in uredbe, zagovore pred mednarodnimi tribunali, izjave v mednarodnih forumih in vladna stališča o resolucijah sprejetih v mednarodnih organizacijah. Ta seznam kaže, da praksa izvršilnih, zakonodajnih in sodnih organov države lahko prispeva k nastanku običajnega mednarodnega prava.

Pogajanja in sprejem resolucij mednarodnih organizacij ali konferenc, predstavljajo skupaj z obrazložitvami glasovanja akte vključenih držav. Priznано je, da razen nekaj izjem, resolucije ponavadi ne zavezujejo in je zato vrednost vsake posamezne resolucije pri oceni nastanka pravila običajnega mednarodnega prava odvisna od njene vsebine, stopnje njenega sprejetja in skladnosti sorodne prakse držav.⁸ Čim večja je podpora neki resoluciji, tem večji pomen se ji pripisuje.

Kljub temu, da so odločitve mednarodnih sodišč pomožen vir mednarodnega prava,⁹ ne predstavljajo prakse držav. Razlog je v tem, da mednarodna sodišča, drugače od domačih sodišč, niso državni organi. Odločitve mednarodnih sodišč pa so ne glede na to pomembne, saj ugotovitev mednarodnega sodišča o obstoju pravila običajnega mednarodnega prava predstavlja prepričljiv dokaz v ta namen. Poleg tega zaradi precedenčne vrednosti njihovih odločitev mednarodna sodišča lahko prispevajo k nastanku pravila običajnega mednarodnega prava z vplivanjem na kasnejšo prakso držav in mednarodnih organizacij.

Praksa oboroženih uporniških skupin, kot so kodeksi obnašanja, dane zaveze o upoštevanju določenih pravil mednarodnega humanitarnega prava in druge izjave, ne predstavljajo prakse držav kot take. Medtem ko taka praksa lahko vsebuje

8 Pomen teh pogojev je poudarilo Meddržavno sodišče, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, svetovalno mnenje, 8 July 1996, *ICJ Reports 1996*, str. 254–255, §§ 70–73.

9 Statut Meddržavnega sodišča, člen 38 (1)(d).

dokaz o sprejetju določenih pravil v nemednarodnih oboroženih spopadih, je njen pravni pomen nejasen in zaradi tega ni bila uporabljena za dokazovanje obstoja običajnega mednarodnega prava. Primeri take prakse so navedeni pod »ostala praksa« v II. zvezku študije.

Ocena prakse držav

Prakso držav je treba pretehtati za oceno, ali je zadosti »pogosta«, da ustvari pravilo mednarodnega običajnega prava.¹⁰ Za nastanek pravila običajnega mednarodnega prava mora biti praksa držav dejansko enotna, razširjena in reprezentativna.¹¹ Poglejmo pobližje kaj to pomeni.

Prvič, da praksa držav ustvari pravilo običajnega mednarodnega prava, mora biti ta *dejansko enotna*. Različne države niso smele uporabljati znatno drugačnega obnašanja. Sodna praksa Meddržavnega sodišča kaže, da nasprotujoča si praksa držav, ki na prvi pogled spodkopava enotnost prakse, ne prepreči nastanka pravila običajnega mednarodnega prava, dokler je ta nasprotujoča praksa obsojena s strani drugih držav oziroma zanikana s strani vlade same. Na podlagi takšne obsodbe oziroma zanikanja se zadevno pravilo pravzaprav potrdi.¹²

To je še posebej relevantno za veliko število pravil mednarodnega humanitarne prava, za katere obstajajo številni dokazi prakse držav, ki pravilo podpirajo, vzporedno s ponavljajočimi se dokazi o njegovi kršitvi. Kadar kršitve spremljajo izgovori ali opravičila zadevne države in/ali obsodbe s strani drugih držav, te niso take narave, da bi ogrožale obstoj samega pravila. Države, ki želijo spremeniti obstoječe pravilo običajnega mednarodnega prava, morajo to storiti preko svoje uradne prakse in trditi, da ravnajo po pravu.

Drugič, da bi nastalo pravilo občega mednarodnega običajnega prava, mora biti praksa držav *razširjena* in *reprezentativna*. Ni pa treba, da bi bila tudi univerzalna; »splošna« praksa zadošča.¹³ Ni zahtevano določeno število ali odstotek držav. Eden od razlogov zakaj je nemogoče določiti natančno število za obseg sodelovanja je, da gre pri tem kriteriju bolj za *kvaliteto* kot pa kvantiteto. To

---

10 Izzraz »pogosta« v tem kontekstu je prevzet iz dela Sira Humphreya Waldocka, "General Course on Public International Law", Collected Courses of the Hague Academy of International Law, Vol. 106, 1962, str. 44.

11 Meddržavno sodišče, *North Sea Continental Shelf cases*, op. cit. (op. 7), str. 43, § 74.

12 Glej Meddržavno sodišče, *Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States)*, Merits, Judgment, 27 June 1986, ICJ Reports 1986, str. 98, § 186.

13 International Law Association, Final Report of the Committee on the Formation of Customary (General) International Law, Statement of Principles Applicable to the Formation of General Customary International Law, Report of the Sixty-Ninth Conference, London, 2000, Načelo 14, str. 734 (v nadaljevanju »ILA Poročilo«).

pomeni, da ne gre samo za vprašanje koliko držav sodeluje v tej praksi, ampak tudi katere države.¹⁴ Z besedami Meddržavnega sodišča v *Primerih epikontinentalnega pasu v Severnem morju* mora praksa »zajeti prakso tistih držav, katerih interesi so posebej prizadeti.«¹⁵

To razmišljanje pa ima dve posledici: (1) če so zajete vse »posebej prizadete države« ni bistveno, da je aktivno sodelovala večina držav, čeprav morajo te vsaj privoliti v prakso »posebej prizadetih držav«; in (2) če »posebej prizadete države« ne sprejmejo te prakse, ne more nastati pravilo običajnega mednarodnega prava, čeprav, kot rečeno, se soglasnost ne zahteva.¹⁶ Kdo je »posebej prizadet« po mednarodnem humanitarnem pravu, se lahko spreminja glede na okoliščine. Glede zakonitosti uporabe slepilnega laserskega orožja so na primer »posebej prizadete države« tiste, ki sodelujejo v postopku razvoja takega orožja, četudi so lahko druge države potencialno prizadete zaradi njegove uporabe. Podobno so »posebej prizadete« države, katerih prebivalstvo potrebuje humanitarno pomoč, kot tudi države, ki pogosto nudijo tako pomoč. Glede katerega koli pravila mednarodnega humanitarnega prava so »posebej prizadete« države tiste, ki so sodelovale v oboroženem spopadu in katerih praksa v zvezi z določenim pravilom je bila relevantna za ta oborožen spopad. Kljub temu, da lahko govorimo o posebej prizadetih državah na določenih področjih mednarodnega humanitarnega prava, je res tudi, da imajo vse države pravni interes zahtevati spoštovanje humanitarnega prava od drugih držav, tudi če niso stranka v spopadu.¹⁷ Poleg tega so vse države lahko prizadete s sredstvi ali metodami bojevanja, ki jih uporabljajo druge države. To pa pomeni, da je treba upoštevati prakso vseh držav, ne glede na to, ali so »posebej prizadete« v strogem pomenu tega termina.

Študija ni zavzela nobenega stališča o tem, ali je pravno mogoče biti »vztrajni nasprotnik« v odnosu do običajnih pravil mednarodnega humanitarnega prava. Medtem ko mnogi komentatorji verjamejo, da ni mogoče biti vztrajni nasprotnik v primeru pravil *ius cogens*, drugi dvomijo v samo nadaljnjo veljavnost koncepta vztrajnega nasprotnika.¹⁸ Če sprejmemo, da je pravno mogoče biti vztrajni nasprotnik, mora zadevna država ugovarjati nastanku nove norme v času njenega nastajanja in nadaljevati z vztrajnim nasprotovanjem tudi po tem; ni mogoče biti »naknadni nasprotnik«.¹⁹

14 *Ibid.*, komentar (d) in (e) Načela 14, str. 736–737.

15 Meddržavno sodišče, *North Sea Continental Shelf Cases*, *op. cit.* (opomba 7), str 43, § 74.

16 ILA Poročilo, *op. cit.* (opomba 13), komentar (e) Načela 14, str. 737.

17 Glej *Customary International Humanitarian Law*, *op. cit.* (opomba 4), Vol. I, komentar k Pravilu 144.

18 Za podrobno razpravo o tem vprašanju glej Maurice H. Mendelson, "The Formation of Customary International Law", *Collected Courses of the Hague Academy of International Law*, Vol. 272, 1998, str. 227–244.

19 ILA Poročilo, *op. cit.* (opomba 13), komentar (b) Načela 15, str. 738.

Čeprav bo za nastanek pravila običajnega mednarodnega prava ponavadi moral preteči določen čas, ne obstaja določen časovni okvir. Odločilen dejavnik je namreč akumulacija prakse zadostne pogostnosti, v smislu enotnosti, razširjenosti in reprezentativnosti.²⁰

Opinio juris

Zahteva po *opinio juris* pri ugotavljanju obstoja pravila običajnega mednarodnega prava se nanaša na pravno prepričanje, da se določena praksa izvaja »po pravu«. Oblika, preko katere se izražata praksa držav in pravno prepričanje, je lahko različna, odvisno od tega, ali gre za pravilo, ki vsebuje prepoved, obveznost ali pa samo pravico do obnašanja na določen način. Pri delu na študiji se je izkazalo, da je zelo težko in v veliki meri teoretično strogo ločevati elemente prakse in pravnega prepričanja. Pogostokrat isto dejanje odraža tako prakso kot pravno prepričanje. Kot je poudarilo Združenje za mednarodno pravo, Meddržavno sodišče »dejansko ni izrecno reklo, da samo zaradi tega, ker (menda) obstajata različna elementa običajnega prava, isto ravnanje ne more izražati obeh. Pravzaprav je pogosto težko ali celo nemogoče razločiti oba elementa.«²¹ To je še posebej tako, ker verbalni akti, kot na primer vojaški priročniki štejejo kot praksa držav in pogostokrat hkrati izražajo pravno prepričanje zadevne države.

Kadar obstaja dovolj pogosta praksa, je *opinio juris* na splošno že vsebovan v tej praksi in zato ponavadi ni treba ločeno dokazovati njegovega obstoja. *Opinio juris* pa ima pomembno vlogo v situacijah, kjer je praksa nejasna pri odločitvi, ali praksa vodi k nastanku običaja. To je pogosto pri opustitvah, ko države ničesar ne storijo ali ne reagirajo, ni pa jasno zakaj. Prav v takih primerih sta Meddržavno sodišče in njegov predhodnik, Stalno meddržavno sodišče, poskušala ugotoviti ločen obstoj *opinio juris* pri ugotavljanju, ali primeri dvoumne prakse štejejo pri nastajanju običajnega mednarodnega prava.²²

20 *Ibid.*, komentar (b) Načela 12, str. 731.

21 *Ibid.*, str. 718, § 10(c). Za podrobno analizo tega vprašanja glej Peter Haggemacher, "La doctrine des deux éléments du droit coutumier dans la pratique de la Cour internationale", *Revue générale de droit international public*, Vol. 90, 1986, str. 5.

22 Glej npr. Stalno meddržavno sodišče, *Lotus case (France v. Turkey)*, Judgment, 7 September 1927, *PCIJ Ser. A*, No. 10, str. 28 (Sodišče je ugotovilo, da se države niso vzdžale pregona protipravnih ravnanj na ladjah, ker bi menile, da tega ne smejo početi); Meddržavno sodišče, *North Sea Continental Shelf cases*, *op. cit.* (opomba 7), str. 43–44, §§ 76–77 (Sodišče je ugotovilo, da države, ki so razmejile svoj epikontinentalni pas na podlagi načela ekvidistanc, tega niso storile, ker bi se čutile k temu zavezane); ILA Poročilo, *op. cit.* (opomba 13), Načelo 17(iv) in komentar.

Na področju mednarodnega humanitarnega prava, kjer mnogo pravil zahteva vzdržanost od določenega ravnanja, predstavljajo opustitve precejšen problem pri presoji *opinio juris*, saj mora biti dokazano, da opustitev ni naključna, ampak temelji na legitimnem pričakovanju. Kadar je zahteva po vzdržanosti nakazana v mednarodnih instrumentih in uradnih izjavah, je obstoj pravne obveznosti vzdržati se določenega ravnanja ponavadi moč dokazati. Poleg tega do takih vzdržanosti lahko pride tudi po tem, ko je določeno ravnanje že ustvarilo polemiko, kar kaže na to, da vzdržanost ni bila naključna, čeprav ni vedno enostavno dokazovati, da je do vzdržanosti prišlo zaradi občutka pravne obveznosti.

Vpliv pogodbenega prava

Pri ugotavljanju obstoja mednarodnega običajnega prava so prav tako relevantne mednarodne pogodbe, saj pomagajo osvetliti poglede držav na določena pravila mednarodnega prava. Zato so bile v študijo vključene ratifikacije, razlage, uporabe mednarodnih pogodb, vključno s pridržki in izjavami o razlagah, podanimi ob ratifikaciji. V primerih *Epikontinentalnega pasu Severnega morja* je Meddržavno sodišče jasno štelo stopnjo ratifikacije mednarodne pogodbe kot relevantno pri presoji običajnega mednarodnega prava. V tem primeru je Sodišče izjavilo, da »je število do sedaj zagotovljenih ratifikacij in pristopov [39], čeprav spoštovanja vredno, komaj zadostno«, še posebej v kontekstu, kjer je zunajpogodbena praksa protislovná.²³ Nasprotno pa je v *Primeru Nikaragva* Sodišče pri presoji običajnega statusa pravila o nevmešavanju dalo veliko težo dejstvu, da je Ustanovna listina Združenih narodov skoraj univerzalno ratificirana.²⁴ Lahko se celo zgodi, da pogodbená določba odraža običajno pravo, čeprav mednarodna pogodba še ne velja, pod pogojem, da obstaja zadostna podobna praksa, vključno s strani posebej prizadetih držav, tako da ostane malo verjetnosti za znatnejše nasprotovanje zadevnemu pravilu.²⁵

V praksi načrtovanje pogodbenih določil pomaga pri osredotočenju svetovnega pravnega mnenja in ima nesporen vpliv na poznejše obnašanje in pravno

---

23 Meddržavno sodišče, *North Sea Continental Shelf cases*, *op. cit.* (opomba 7), str. 42, § 73.

24 Meddržavno sodišče, *Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, *op. cit.* (opomba 12), str. 99–100, § 188. Drug pomemben dejavnik pri odločitvi Sodišča je bil v tem, da so bile relevantne resolucije Generalne skupščine OZN široko odo brene, še posebej Resolucija 2625 (XXV) o prijateljskih odnosih med državami, ki je bila sprejeta brez glasovanja.

25 Meddržavno sodišče, *Continental Shelf case*, *op. cit.* (opomba 6), str. 33, § 34. (Sodišče je štelo, da je koncept izključne ekonomske cone postal del običajnega mednarodnega prava, čeprav Konvencija Združenih narodov o pomorskem mednarodnem pravu še ni začela veljati, saj je število zahtevkov za izključno ekonomsko cono naraslo na 56, med njimi pa so tudi posebej prizadete države.)

prepričanje držav. Meddržavno sodišče je to priznalo v svoji sodbi v primeru *Epikontinentalnega pasu*, v kateri je izjavilo, da »imajo lahko multilateralne konvencije pomembno vlogo pri beleženju in definiranju pravil, ki izhajajo iz običaja oziroma pri njihovem razvijanju.«²⁶ Sodišče je torej potrdilo, da mednarodne pogodbe lahko kodificirajo že obstoječe običajno mednarodno pravo, lahko pa tudi položijo temelje za razvoj novih običajev, zasnovanih na normah, vsebovanih v teh mednarodnih pogodbah. Sodišče je šlo celo tako daleč, da je izjavilo »lahko se zgodi...da zelo široko razširjeno in reprezentativno sodelovanje v [neki] konvenciji lahko že samo po sebi zadostuje, pod pogojem, da vključuje tudi države, katerih interesi so bili posebej prizadeti.«²⁷

Študija je zavzela previden pristop, da je široko razširjena ratifikacija samo indikacija, ki jo je treba oceniti v odnosu do drugih elementov prakse, še posebej prakse držav, ki niso pogodbenice zadevne pogodbe. Konsistentna praksa držav nepogodbenc se je štela za pomemben pozitiven dokaz. Nasprotujoča praksa držav nepogodbenc pa se je štela kot pomemben negativen dokaz. Praksa držav pogodbenc mednarodne pogodbe vis-à-vis državam nepogodbencam je prav tako posebej relevantna.

Študija pa se ni omejila le na prakso držav, ki niso pogodbenice relevantnih pogodb mednarodnega humanitarnega prava. Da bi študijo omejili zgolj na prakso le 30-tih držav, ki na primer niso ratificirale Dopolnilnih protokolov, ne bi bilo v skladu z zahtevo, da mora običajno mednarodno pravo temeljiti na široko razširjeni in reprezentativni praksi. Zato se je pri oceni obstoja običajnega prava upoštevalo, da je v času izida študije I. Dopolnilni protokol ratificiralo 162 držav ter II. Dopolnilni protokol 157 držav.

Treba pa je poudariti, da študija ni poskušala ugotoviti običajne narave vsakega pogodbenega pravila mednarodnega humanitarnega prava in posledično ni nujno sledila strukturi obstoječih mednarodnih pogodb. Raje je poskušala analizirati vprašanja, da bi ugotovila, katera pravila običajnega mednarodnega prava je moč induktivno najti na podlagi prakse držav v odnosu do teh vprašanj. Glede na to, da izbrani pristop ne analizira vsakega pogodbenega določila z namenom ugotoviti, ali je ali ni običajne narave, ni mogoče zaključiti, da katerokoli posamezno pogodbeno določilo ni običajno zgolj zato, ker se kot tako ne nahaja v študiji.

---

26 Meddržavno sodišče, *Continental Shelf case*, *op. cit.* (opomba 6), str. 29–30, § 27.

27 Meddržavno sodišče, *North Sea Continental Shelf cases*, *op. cit.* (opomba 7), str. 42, § 73; glej tudi ILA Poročilo, *op. cit.* (opomba 13), Načela 20–21, 24, 26 in 27, str. 754–765.

Organizacija študije

Da bi določili najboljši način za izpolnitev mandata, zaupanega MORK, so se avtorji posvetovali s skupino akademskih strokovnjakov za mednarodno humanitarno pravo, ki so sestavljali Upravni odbor študije.²⁸ Upravni odbor je sprejel načrt dela junija 1996, raziskovanje pa se je začelo v oktobru istega leta. Raziskava je bila izvedena z uporabo tako nacionalnih kot mednarodnih virov, ki so odražali prakso držav, in se je osredotočila na šest delov študije, ki so bili navedeni v načrtu dela:

- Načelo razlikovanja
- Posebej zaščitene osebe in objekti
- Posebne metode vojskovanja
- Orožja
- Ravnanje s civilisti in osebami *hors de combat*
- Uporaba.

Raziskovanje nacionalnih virov

Glede na to, da so nacionalni viri lažje dosegljivi v samih državah, je bilo odločeno, da se bo poiskalo sodelovanje domačih raziskovalcev. S tem namenom je bil identificiran raziskovalec ali skupina raziskovalcev v skoraj 50-tih državah (9 v Afriki, 11 v Amerikah, 15 v Aziji, 1 v Avstralaziji in 11 v Evropi), ki so bili zaproseni, da pripravijo poročilo o praksi njihovih držav.²⁹ Države so bile izbrane na podlagi geografske zastopanosti in na podlagi nedavnih izkušenj različnih vrst oboroženih spopadov, v katerih so se uporabljale različne metode vojskovanja.

Raziskava je zajela in zbrala tudi vojaške priročnike in domačo zakonodajo držav, ki niso zajeti v poročilih o praksi držav. To delo je olajšala mreža delegacij MORK po svetu in obširna zbirka domače zakonodaje, ki jo je zbrala Svetovalna služba za mednarodno humanitarno pravo MORK.

---

28 Upravni odbor so sestavljali: profesorji Georges Abi-Saab, Salah El-Din Amer, Ove Bring, Eric David, John Dugard, Florentino Feliciano, Horst Fischer, Françoise Hampson, Theodor Meron, Djamchid Momtaz, Milan Šahović in Raúl Emilio Vinuesa.

29 Afrika: Alžirija, Angola, Bocvana, Egipt, Etiopija, Nigerija, Ruanda, Južna Afrika in Zimbabve; Amerike: Argentina, Brazilija, Kanada, Čile, Kolumbija, Kuba, El Salvador, Nikaragva, Peru, Združene države Amerike in Urugvaj; Azija: Kitajska, Indija, Indonezija, Iran, Irak, Izrael, Japonska, Jordanija, Republika Koreja, Kuvajt, Libanon, Malezija, Pakistan, Filipini in Sirija; Avstralazija: Avstralija; Evropa: Belgija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Francija, Nemčija, Italija, Nizozemska, Ruska Federacija, Španija, Združeno Kraljestvo in Jugoslavija.

Raziskovanje mednarodnih virov

Prakso držav, pridobljeno iz mednarodnih virov, je zbralo šest ekip, pri čemer se je vsaka od njih osredotočila na en del študije.³⁰ Te ekipe so raziskale prakso v okviru Združenih narodov in drugih mednarodnih organizacij, vključno z Afriško unijo (nekdanjo Organizacijo afriške enotnosti), Svetom Evrope, Svetom za sodelovanje v Zalivu, Evropsko unijo, Ligo arabskih držav, Organizacijo ameriških držav, Organizacijo islamske konference in Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi. Mednarodna sodna praksa je bila prav tako zbrana v obsegu, ki zagotavlja dokaz o obstoju pravil običajnega mednarodnega prava.

Raziskovanje v arhivih Mednarodnega odbora Rdečega križa

Za dopolnitev izvedenega raziskovanja nacionalnih in mednarodnih virov je MORK pregledal svoje lastne arhive, ki se nanašajo na skoraj 40 nedavnih oboroženih spopadov (21 v Afriki, 2 v Amerikah, 8 v Aziji in 8 v Evropi).³¹ Na splošno so bili ti spopadi izbrani tako, da so zajeli tudi države in spopade, ki niso bili obravnavani v poročilih o praksi držav.

Rezultat tega tristranskega pristopa – raziskovanje nacionalnih, mednarodnih virov in virov MORK – je, da se navaja praksa iz vseh delov sveta. Kljub temu pa se glede na naravo stvari, to raziskovanje ne more šteti za popolno. Študija se je osredotočila predvsem na prakso zadnjih 30-tih let, da bi zagotovila, da bo rezultat novi prikaz sodobnega običajnega mednarodnega prava, vendar pa se je tam, kjer je to še relevantno, navajala tudi starejša praksa.

---

30 Načelo razlikovanja: profesor Georges Abi-Saab (poročevalec) in Jean-François Quéguiner (raziskovalec); Posebej zaščitene osebe in objekti: profesor Horst Fischer (poročevalec) in Gregor Schotten ter Heike Spieker (raziskovalca); Posebne metode vojskovanja: profesor Theodor Meron (poročevalec) in Richard Desgagné (raziskovalec); Orožja: profesor (poročevalec) in Gustaf Lind (raziskovalec); Ravnanje s civilisti in osebami *hors de combat*: Françoise Hampson (poročevalec) in Camille Giffard (raziskovalka); Uporaba: Eric David (poročevalec) in Richard Desgagné (raziskovalec).

31 Afrika: Angola, Burundi, Čad, Čad–Libija, Demokratična Republika Kongo, Džibuti, Eritreja–Jemen, Etiopija (1973–1994), Liberija, Mozambik, Namibija, Nigerija–Kamerun, Ruanda, Senegal, Senegal–Mavretanija, Sierra Leone, Somalija, Somalija–Etiopija, Sudan, Uganda in Zahodna Sahara; Amerike: Gvatemala in Mehika; Azija: Afganistan, Kambodža, Indija (Jammu in Kašmir), Papua Nova Gvineja, Šrilanka, Tadžikistan, Jemen in Jemen–Eritreja (tudi pod Afrika); Evropa: Armenija–Azerbajdžan (Nagorno-Karabakh), Ciper, nekdanja Jugoslavija (spopad v Jugoslavija (1991–1992), spopad v Bosni in Hercegovini (1992–1996), spopad na Hrvaškem (Krajine) (1992–1995)), Gruzija (Abhazija), Ruska Federacija (Čečenija) in Turčija.

Strokovna posvetovanja

V prvem krogu posvetovanj je MORK povabil mednarodne raziskovalne ekipe k pripravi kratkih povzetkov, ki vsebujejo predhodne ocene običajnega mednarodnega humanitarnega prava na podlagi zbrane prakse. O teh kratkih povzetkih se je razpravljalo znotraj Upravnega odbora na treh sestankih v Ženevi leta 1998. Ti kratki povzetki so bili primerno revidirani in v drugem krogu posvetovanj predloženi skupini akademikov in vladnih strokovnjakov iz vseh regij sveta. Te strokovnjake je MORK povabil, da v njihovem osebnem svojstvu prisostvujejo na dveh sestankih z Upravnim odborom v Ženevi leta 1999, na katerih so pomagali oceniti zbrano prakso in pokazali na določeno prakso, ki je bila spregledana.³²

Pisanje poročila

Ocena Upravnega odbora, pregledana s strani skupine akademikov in vladnih strokovnjakov, je služila kot podlaga za pisanje končnega poročila. Avtorja študije sta ponovno pregledala prakso, ponovno ocenila obstoj običaja, pregledala formulacijo in vrstni red pravil ter pripravila osnutke komentarjev. Ti osnutki besedil so bili predloženi Upravnemu odboru, skupini akademikov in vladnih strokovnjakov in Pravnemu oddelku MORK, da podajo svoje komentarje. Besedilo je bilo nadalje nadgrajeno in dokončano, ob upoštevanju prejetih komentarjev.

---

32 Na posvetovanjih so v njihovem osebnem svojstvu sodelovali naslednji akademiki in vladni strokovnjaki: Abdallah Ad-Douri (Irak), Paul Berman (Združeno kraljestvo), Sadi Çaycý (Turčija), Michael Cowling (Južna Afrika), Edward Cummings (Združene države Amerike), Antonio de Icaza (Mehika), Yoram Dinstein (Izrael), Jean-Michel Favre (Francija), William Fenrick (Kanada), Dieter Fleck (Nemčija), Juan Carlos Gómez Ramírez (Kolumbija), Jamshed A. Hamid (Pakistan), Arturo Hernández-Basave (Mehika), Ibrahim Idriss (Etiopija), Hassan Kassem Jouni (Libanon), Kenneth Keith (Nova Zelandija), Githu Muigai (Kenija), Rein Müllerson (Estonija), Bara Niang (Senegal), Mohamed Olwan (Jordanija), Raul C. Pangalangan (Filipini), Stelios Perrakis (Grčija), Paulo Sergio Pinheiro (Brazilija), Arpád Prandler (Madžarska), Pemmaraju Sreenivasa Rao (Indija), Camilo Reyes Rodríguez (Kolumbija), Itse E. Sagay (Nigerija), Harold Sandoval (Kolumbija), Somboon Sangianbut (Tajska), Marat A. Sarsembayev (Kazahstan), Muhammad Aziz Shukri (Sirija), Parlaungan Sihombing (Indonezija), Geoffrey James Skillen (Avstralija), Guoshun Sun (Kitajska), Bakhtyar Tuzmukhamedov (Rusija) in Karol Wolfke (Poljska).

Povzetek ugotovitev

Velika večina določb Ženevskih konvencij, vključno s skupnim 3. členom, se šteje za del običajnega mednarodnega prava.³³ Dalje, glede na to, da je danes 192 pogodbenic Ženevskih konvencij, te zavezujejo skoraj vse države kot pogodbeno pravo. Zato običajna narava določb Konvencij ni bila predmet študije kot take. Namesto tega se je študija raje osredotočila na vprašanja urejena v mednarodnih pogodbah, ki niso bile univerzalno ratificirane, še posebej na Dopolnilna protokola, Haško konvencijo o varstvu kulturnih dobrin ter nekaj posebnih konvencij, ki urejajo uporabo orožij.

Spodnji opis pravil običajnega mednarodnega prava nima namena pojasnjevati zakaj so bila ta pravila ugotovljena kot običajna, niti ne predstavlja prakse, na podlagi katere je bil tak zaključek dosežen. Obrazložitev, zakaj se neko pravilo šteje za običajno, je moč najti v I. zvezku študije, medtem ko je odgovarjajočo prakso moč najti v II. zvezku.

Mednarodni oboroženi spopadi

I. Dopolnilni protokol je kodificiral prej obstoječa pravila običajnega mednarodnega prava, vzpostavil pa je tudi podlago za nastanek novih običajnih pravil. Praksa, zbrana v okviru študije, priča o ogromnem vplivu I. Dopolnilnega protokola na prakso držav ne samo v mednarodnih, ampak tudi v nemednarodnih oboroženih spopadih (glej spodaj). Študija je še posebej ugotovila, da so bila osnovna načela I. Dopolnilnega protokola zelo široko sprejeta, mnogo širše, kot bi se dalo sklepati na podlagi spiska ratifikacij I. Dopolnilnega protokola.

Čeprav študija ni imela za cilj ugotoviti običajno naravo določenih pogodbenih določil, je na koncu postalo jasno, da je veliko običajnih pravil, ki so identična oz. podobna tistim, ki so bila zajeta v pogodbenem pravu. Primeri pravil, ki so bila ugotovljena kot običajna in imajo ustrezne določbe v I. Dopolnilnem protokolu vključujejo: načelo razlikovanja med civilisti in borci ter med civilnimi objekti in vojaškimi cilji;³⁴ prepoved napadov brez razlikovanja med cilji;³⁵ načelo sorazmernosti v napadu;³⁶ obveznost izvesti vse izvedljive previdnostne ukrepe pri

33 Meddržavno sodišče, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, op. cit. (opomba 8), str. 257–258, §§ 79 in 82 (glede Ženevskih konvencij) in *Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, op. cit. (opomba 12), str. 114, § 218 (glede skupnega 3. člena).

34 Glej *Customary International Humanitarian Law*, op. cit. (opomba 4), Vol. I, Pravili 1 in 7.

35 *Ibid.*, Pravila 11–13.

36 *Ibid.*, Pravilo 14.

napadu in pred učinki napada;³⁷ obveznost spoštovanja in zaščite medicinskega in verskega osebja, medicinskih enot in transportov,³⁸ osebja in objektov za nudenje humanitarne pomoči³⁹ in novinarjev civilistov;⁴⁰ obveznost zaščite medicinskih dolžnosti;⁴¹ prepoved napadov na nebranjena mesta in demilitarizirana območja;⁴² obveznost zagotavljanja milosti in zaščite sovražnika *hors de combat*;⁴³ prepoved stradanja;⁴⁴ prepoved napadov na objekte, ki so nujno potrebni za preživetje civilnega prebivalstva;⁴⁵ prepoved zlorabe znakov in perfidnosti;⁴⁶ obveznost spoštovanja temeljnih garancij civilistov in oseb *hors de combat*;⁴⁷ obveznost odgovornosti za pogrešane osebe;⁴⁸ in posebna zaščita, dodeljena ženskam in otrokom.⁴⁹

Nemednarodni oboroženi spopadi

V preteklih nekaj desetletjih je precejšnja količina prakse vztrajala na zaščiti mednarodnega humanitarnega prava v tej vrsti spopadov. Ta praksa je imela precejšen vpliv na oblikovanje običajnega prava, uporabljivega v nemednarodnih oboroženih spopadih. Tako kot I. Dopolnilni protokol je imel tudi II. Dopolnilni protokol daljnosežni učinek na prakso držav in kot rezultat tega se mnoge njegove določbe danes štejejo za del običajnega mednarodnega prava. Primeri pravil, ki so bila ugotovljena kot običajna in imajo ustrezne določbe v II. Dopolnilnem protokolu, vključujejo: prepoved napadov na civiliste;⁵⁰ obveznost spoštovanja in zaščite medicinskega in verskega osebja, medicinskih enot in transportov;⁵¹ obveznost zaščite medicinskih dolžnosti;⁵² prepoved stradanja;⁵³ prepoved napadov na objekte, ki so nujno potrebni za preživetje civilnega prebivalstva;⁵⁴ obveznost spoštovanja temeljnih garancij civilistov in oseb *hors de combat*;⁵⁵ obveznost iskanja

37 *Ibid.*, Pravila 15–24.

38 *Ibid.*, Pravila 25 in 27–30.

39 *Ibid.*, Pravila 31–32.

40 *Ibid.*, Pravilo 34.

41 *Ibid.*, Pravilo 26.

42 *Ibid.*, Pravili 36–37.

43 *Ibid.*, Pravila 46–48.

44 *Ibid.*, Pravilo 53.

45 *Ibid.*, Pravilo 54.

46 *Ibid.*, Pravila 57–65.

47 *Ibid.*, Pravila 87–105.

48 *Ibid.*, Pravilo 117.

49 *Ibid.*, Pravila 134–137.

50 *Ibid.*, Pravilo 1.

51 *Ibid.*, Pravila 25 in 27–30.

52 *Ibid.*, Pravilo 26.

53 *Ibid.*, Pravilo 53.

54 *Ibid.*, Pravilo 54.

55 *Ibid.*, Pravila 87–105.

in spoštovanja ter zaščite ranjenih, bolnih in brodolomcev;⁵⁶ obveznost iskanja in zaščite umrlih;⁵⁷ obveznost zaščite oseb, ki jim je odvzeta njihova prostost;⁵⁸ prepoved prisilnega preseljevanja civilistov;⁵⁹ in posebna zaščita, dodeljena ženskam in otrokom.⁶⁰

Vendar pa je najpomembnejši prispevek običajnega mednarodnega humanitarnega prava za urejanje notranjih oboroženih spopadov ta, da gre preko določb II. Dopolnilnega protokola. Pravzaprav se je v praksi izoblikovalo precejšnje število običajnih pravil, ki so podrobnejša od pogosto osnovnih določb II. Dopolnilnega protokola, s čimer se je zapolnila pomembna praznina pri urejanju notranjih spopadov.

II. Dopolnilni protokol vsebuje npr. zgolj osnovno ureditev izvajanja sovražnosti. Člen 13 določa, da »civilno prebivalstvo kot tako, kot tudi posamezni civilisti ne bodo predmet napada...v kolikor in vse dokler niso neposredno udeleženi v sovražnostih.« Za razliko od I. Dopolnilnega protokola, II. Dopolnilni protokol ne vsebuje posebnih pravil in definicij glede načel razlikovanja in sorazmernosti.

Praznine v urejanju izvajanja sovražnosti v II. Dopolnilnem protokolu pa so bile v veliki meri zapolnjene s prakso držav, ki je vodila do nastanka pravil, vzporednih tistim v I. Dopolnilnem protokolu, ki pa so uporabljiva kot običajno pravo v nemednarodnih oboroženih spopadih. S tem so zajeta osnovna načela o izvajanju sovražnosti in vključena pravila o posebej zaščiteneh osebah in objektih ter posebnih metodah vojskovanja.⁶¹

Podobno II. Dopolnilni protokol vsebuje zgolj zelo splošno določbo o humanitarni pomoči civilnemu prebivalstvu v stiski. Člen 18(2) določa, da »če je civilno prebivalstvo izpostavljeno neopravičenemu trpljenju zaradi pomanjkanja stvari, ki so odločilne za njegov obstanek ... se izvedejo akcije pomoči civilnemu prebivalstvu, ki so izključno humanitarnega in nepristranskega značaja in se izvajajo brez kakršnekoli diskriminacije«. Za razliko od I. Dopolnilnega protokola, II. Dopolnilni protokol ne vsebuje posebnih določb, ki bi zahtevale spoštovanje in zaščito osebja in objektov za humanitarno pomoč in zavezovale stranke v spopadu,

56 *Ibid.*, Pravila 109–111.

57 *Ibid.*, Pravili 112–113.

58 *Ibid.*, Pravila 118–119, 121 in 125..

59 *Ibid.*, Pravilo 129.

60 *Ibid.*, Pravila 134–137.

61 Glej, npr., *ibid.*, Pravila 7–10 (razlikovanje med civilnimi objekti in vojaškimi cilji), Pravila 11–13 (nediskriminatorni napadi), Pravilo 14 (sorazmernost v napadu), Pravila 15–21 (previdnostni ukrepi v napadu); Pravila 22–24 (previdnostni ukrepi proti učinkom napada); Pravili 31–32 (osebje in objekti za humanitarno pomoč); Pravilo 34 (novinarji civilisti); Pravila 35–37 (zavarovana območja); Pravila 46–48 (odrekanje milosti); Pravili 55–56 (dostop do humanitarne pomoči) in Pravila 57–65 (prevara).

da dovolijo in olajšajo hiter in nemoten prehod humanitarne pomoči za civiliste v stiski in zagotovijo svobodno gibanje odobrenega osebja za humanitarno pomoč, čeprav se lahko trdi, da take zahteve izhajajo posredno iz člena 18(2) Protokola. Te zahteve pa so se izkristalizirale v običajnem mednarodnem pravu, ki velja tako v mednarodnih, kot v nemednarodnih oboroženih spopadih, kot posledica široko razširjene, reprezentativne in dejansko enotne prakse s tem ciljem.

V tem pogledu pa je treba opaziti, da medtem ko I. in II. Dopolnilni protokol zahtevata pristanek zainteresiranih strank za izvedbo humanitarnih akcij,⁶² večina zbrane prakse ne omenja te zahteve. Kljub temu pa je samoumevno, da humanitarna organizacija ne more delovati brez pristanka zainteresirane stranke. Vendar pa tak pristanek ne sme biti zavržen samovoljno. Če je ugotovljeno, da je civilno prebivalstvo ogroženo s stradanjem, humanitarna organizacija, ki nudi pomoč na nepristranski in nediskriminatorni osnovi, pa je zmožna olajšati situacijo, je stranka dolžna podati pristanek.⁶³ Medtem ko pristanka ni mogoče odreči iz samovoljnih razlogov, praksa priznava, da zainteresirana stranka lahko izvaja nadzor nad humanitarno akcijo ter da mora humanitarno osebje spoštovati veljavna domače pravo o pristopu na ozemlje, in varnostne zahteve.

Vprašanja, ki zahtevajo nadaljnjo pojasnitev

Študija je razkrila tudi številna področja, kjer praksa ni jasna. Na primer, medtem ko sta termina »borci« in »civilisti« jasno definirana v mednarodnih oboroženih spopadih,⁶⁴ je v nemednarodnih oboroženih spopadih praksa dvoumna glede tega, ali se za potrebe izvajanja sovražnosti pripadniki oboroženih uporniških skupin štejejo za pripadnike oboroženih sil ali za civiliste. Še posebej ni jasno, ali so pripadniki oboroženih uporniških skupin civilisti, ki izgubijo svojo zaščito pred napadi, kadar neposredno sodelujejo v sovražnostih, ali pa so pripadniki takšnih skupin kot taki lahko predmet napada. Ta nejasnost se kaže tudi v pogodbenem pravu. II. Dopolnilni protokol na primer ne vsebuje definicije civilistov oziroma civilnega prebivalstva, čeprav sta ta termina uporabljena v nekaj določbah.⁶⁵ Podobno tudi poznejše mednarodne pogodbe, ki se uporabljajo v nemednarodnih oboroženih spopadih, uporabljajo termina civilisti in civilno prebivalstvo, ne da bi ju definirale.⁶⁶

62 Glej I. Dopolnilni protokol, člen 70(1) in II. Dopolnilni protokol, člen 18(2).

63 Glej Yves Sandoz, Christophe Swinarski, Bruno Zimmermann (ur.), *Commentary on the Additional Protocols*, ICRC, Geneva, 1987, § 4885; glej tudi § 2805.

64 Glej *Customary International Humanitarian Law*, op. cit. (opomba 4), Vol. I, Pravilo 3 (borci), Pravilo 4 (oborožene sile) in Pravilo 5 (civilisti in civilno prebivalstvo).

65 II. Dopolnilni protokol, členi 13–15 in 17–18.

66 Glej, npr., Spremenjeni Protokol II h Konvenciji o določenih konvencionalnih orožjih, člen

Podobno področje negotovosti, ki vpliva na urejanje tako mednarodnih kot nemednarodnih oboroženih spopadov, je pomanjkanje natančne definicije termina »neposredno sodelovanje v sovražnostih«. Izguba zaščite pred napadom je jasna in nesporna, kadar civilist uporablja orožja ali druga sredstva za izvršitev nasilnih dejanj proti človeškim ali materialnim silam sovražnika. Obstaja pa tudi kar nekaj prakse, ki daje malo ali pa nobenega vodila pri razlagi termina »neposredno sodelovanje«, kjer se na primer navaja, da je treba napraviti oceno od primera do primera, ali pa se preprosto ponavlja splošno pravilo, da civilisti z neposrednim sodelovanjem v sovražnostih izgubijo zaščito pred napadom. S tem je povezano tudi vprašanje, kako opredeliti osebo v primeru dvoma. Zaradi teh nejasnosti poskuša MORK razjasniti pojem neposrednega sodelovanja preko niza sestankov strokovnjakov, ki so se začeli v letu 2003.⁶⁷

Drugo vprašanje, ki je še vedno odprto, pa je natančen obseg in uporaba načela sorazmernosti pri napadu. Medtem ko je praksa razkrila široko razširjeno podporo temu načelu, ne daje več pojasnil od tistih, vsebovanih v pogodbenem pravu, glede tega, kako uravnotežiti vojaško prednost z naključnimi civilnimi izgubami.

Izbrana vprašanja o vodenju sovražnosti

I. in II. Dopolnilni protokol sta uvedla novo pravilo, ki prepoveduje napade na dela in naprave, ki obvladujejo nevarne sile, tudi kadar so ti objekti vojaški cilji, če bi tak napad lahko povzročil sprostitvev nevarnih sil in posledično hude izgube med civilnim prebivalstvom.⁶⁸ Medtem ko ni jasno, ali so ta posebna pravila postala del običajnega prava, praksa kaže, da se države zavedajo velikega tveganja hudih naključnih izgub, do katerih lahko pride pri napadih na taka dela in naprave, kadar predstavljajo vojaške cilje. Posledično priznavajo, da je treba pri vsakem napadu uporabiti posebno skrbnost, da bi se izognili sprostitvi nevarnih sil in posledično hudim izgubam med civilnim prebivalstvom; in ta zahteva je bila ugotovljena kot del običajnega mednarodnega prava, ki se uporablja v vsakem oboroženem spopadu.

3(7)–(11); Protokol III h Konvenciji o določenih konvencionalnih orožjih, člen 2; Ottawska Konvencija o prepovedi protipehotnih min, preambula; Statut Mednarodnega kazenskega sodišča, člen 8(2)(e)(i), (iii) in (viii).

67 Glej, npr., Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law, Poročilo, ki ga je pripravil Mednarodni odbor Rdečegakriža, Ženeva, september 2003, dosegljiva na www.icrc.org.

68 I. Dopolnilni protokol, člen 56(1) (ki pa mu sledi izjema v drugem odstavku) in II. Dopolnilni protokol, člen 15 (brez izjem).

Drugo novo pravilo, uvedeno s I. Dopolnilnim protokolom, je prepoved uporabe metod ali sredstev vojskovanja, ki so namenjena ali se lahko pričakuje, da bodo povzročila obsežno, dolgoročno in hudo škodo naravnemu okolju. Vse od sprejetja I. Dopolnilnega protokola je ta prepoved dobila tako široko podporo v praksi držav, da se je izkristalizirala v običajno pravo, čeprav so nekatere države vztrajno trdile, da se to pravilo ne uporablja za jedrsko orožje in da zaradi tega ni nujno, da bodo z njim zavezane glede jedrskega orožja.⁶⁹ Poleg tega posebnega pravila, je študija ugotovila tudi, da se naravno okolje šteje za civilni objekt in je kot tak zaščiten z istimi načeli in pravili, ki ščitijo druge civilne objekte, še posebej z načeli razlikovanja in sorazmernosti in zahtevo po previdnostnih ukrepih pri napadu. To pomeni, da noben del naravnega okolja ne more biti predmet napada, razen če gre za vojaški cilj in da je prepovedan napad na vojaški cilj, kadar se lahko pričakuje, da bi le-ta povzročil naključno škodo okolju, ki bi bila prekomerna v razmerju do pričakovane konkretne in neposredne vojaške prednosti. V svojem svetovalnem mnenju v primeru *Nuklearnega orožja* je na primer Meddržavno sodišče izjavilo, da »morajo države upoštevati okoljske premisleke, ko ocenjujejo, kaj je potrebno in sorazmerno pri zasledovanju legitimnih vojaških ciljev«. ⁷⁰ Poleg tega se od strank v spopadu zahteva, da pri izvajanju sovražnosti sprejmejo vse izvedljive previdnostne ukrepe, da bi se izognile oziroma v vsakem primeru zmanjšale na najmanjšo možno mero naključno škodo okolju. Pomanjkanje znanstvene gotovosti glede učinkov določenih vojaških operacij na okolje ne odvezuje stranke v spopadu od dolžnosti izvesti take previdnostne ukrepe.⁷¹

Obstajajo pa tudi vprašanja, ki niso kot taka omenjena v Dopolnilnih protokolih. Dopolnilna protokola na primer ne vsebujeta nobene posebne določbe glede zaščite osebja in objektov, ki so del mirovne misije. Ne glede na to, so bili v praksi tako osebje in objekti deležni zaščite pred napadom, ki je enakovredna tisti, ki velja za civiliste in civilne objekte. Kot rezultat se je v praksi držav izoblikovalo pravilo, ki prepoveduje napade na osebje in objekte, ki so del mirovne misije v skladu z Ustanovno listino Združenih narodov, vse dokler so upravičeni do zaščite, ki velja za civiliste in civilne objekte po mednarodnem humanitarnem pravu, in je bilo vključeno v Statut Mednarodnega kazenskega sodišča. Sedaj je del običajnega mednarodnega prava, ki se uporablja v vsaki vrsti oboroženega spopada.⁷²

69 Glej *Customary International Humanitarian Law, op. cit.* (opomba 4), Vol. I, Pravilo 45.

70 Meddržavno sodišče, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit.* (opomba 8), § 30.

71 Glej *Customary International Humanitarian Law, op. cit.* (opomba 4), Vol. I, Pravilo 44.

72 *Ibid.*, Pravilo 33.

Določeno število vprašanj, povezanih z izvajanjem sovražnosti, pa je urejenih v Haaškem pravilniku. Ta pravila se že dolgo štejejo za običajna v mednarodnih oboroženih spopadih.⁷³ Nekatera med temi pravili se danes prav tako štejejo za običajna v nemednarodnih oboroženih spopadih. Na primer dolgoletna pravila običajnega mednarodnega prava, ki prepovedujejo (1) uničevanje ali zaplembo nasprotnikove lastnine, razen če to zahteva imperativna vojaška nujnost in (2) plenjenje, se uporabljajo enako v nemednarodnih oboroženih spopadih. Plenjenje je nasilno odzemanje zasebne lastnine od sovražnikovega prebivalstva za zasebno ali osebno rabo.⁷⁴ Obe prepovedi sta brez učinka za običajno prakso zaplembe kot vojnega plena vojaške opreme, ki pripada nasprotnikovi strani.

Po običajnem mednarodnem pravu poveljniki lahko vzpostavijo stik, ki ni sovražen, preko katerega koli komunikacijskega sredstva, vendar mora tak stik temeljiti na dobri veri. Praksa kaže, da komunikacija lahko poteka preko posrednikov, kot so *parlamentarci*, lahko pa tudi na različne druge načine, na primer preko telefona in radia. *Parlamentarec* je oseba, ki pripada stranki v spopadu in je pooblaščen za komuniciranje z drugo stranko v spopadu, in ki je zaradi tega nedotakljiva. Tradicionalna metoda, ki pokaže, da je nekdo parlamentarec, tako da nosi belo zastavo med približevanjem, je še vedno v veljavi. Poleg tega je v praksi uveljavljeno, da se stranke lahko obrnejo na tretjo stranko, ki naj olajša komunikacijo, na primer na silo zaščitnico ali na nepristransko in nevtralno humanitarno organizacijo, ki deluje kot substitut, še posebej na MORK, a tudi na mednarodno organizacijo ali mirovno silo. Zbrana praksa kaže, da so različne institucije in organizacije delovale kot posredniki pri pogajanjih tako v mednarodnih kot v nemednarodnih oboroženih spopadih in da je to splošno sprejeto. Pravila o *parlamentarcih* segajo nazaj do Haaškega pravilnika in se že dolgo štejejo za običajna v mednarodnih oboroženih spopadih. Na podlagi prakse v približno zadnjih 50-tih letih pa so postala običajna tudi v nemednarodnih oboroženih spopadih.⁷⁵

Praksa razkriva dve liniji prava, ki ščitita kulturne dobrine. Prva linija sega nazaj do Haaškega pravilnika in zahteva posebno skrbnost v vojaških operacijah, da bi se izognili poškodbam stavb, ki so namenjene religiji, umetnosti, znanosti, izobraževanju ali dobrodelnim dejavnostim in zgodovinskih spomenikov, razen če gre za vojaške cilje. Prepovedani so tudi zaplemba, uničenje ali namerno poškodovanje takih stavb in spomenikov. Medtem ko so se ta pravila dolgo štela za običajna v mednarodnih oboroženih spopadih, so sedaj sprejeta kot običajna tudi v nemednarodnih oboroženih spopadih.

73 Glej, na primer, International Military Tribunal at Nuremberg, *Case of the Major War Criminals*, Judgment, 1 October 1946, *Official Documents*, Vol. I, str. 253–254.

74 Glej *Elements of Crimes for the International Criminal Court*, Pillage as a war crime (člen 8(2)(b)(xvi) in (e)(v) Statuta Mednarodnega kazenskega sodišča).

75 Glej *Customary International Humanitarian Law*, *op. cit.* (opomba 4), Vol. I, Pravila 67–69.

Druga linija temelji na posebnih določbah Haaške konvencije o varstvu kulturnih dobrin iz leta 1954, ki štiti »dобрine velikega pomena za kulturno dediščino celotnega človeštva« in uvaja poseben razpoznavni znak za identifikacijo takih dobrin. Običajno pravo danes zahteva, da se takih objektov ne sme napadati niti uporabljati za namene, ki bi jih verjetno izpostavili uničenju ali poškodovanju, razen če to nujno zahteva vojaška potreba. Prepovedana je tudi vsaka oblika kraje, plenjenja ali nedovoljenega prisvajanja in vsi akti vandalizma zoper te dobrine. Te prepovedi odgovarjajo določbam iz Haaške konvencije in so dokaz vpliva, ki ga je imela Konvencija na prakso držav glede varstva pomembnih kulturnih dobrin.

Orožja

Splošna načela, ki prepovedujejo uporabo orožij, ki povzročajo prekomerne poškodbe in nepotrebno trpljenje, in orožij, ki po svoji naravi ne razlikujejo med cilji, so bila ugotovljena kot običajna v vsakem oboroženem spopadu. Poleg tega in v veliki meri na podlagi teh načel, je praksa držav prepovedala rabo (ali določne tipe rabe) določenega števila posebnih orožij po običajnem mednarodnem pravu: strup ali strupena orožja; biološka orožja; kemična orožja; agenti za nadziranje nemirov kot metoda bojevanja; herbicidi kot metoda bojevanja;⁷⁶ izstrelki, ki se z lahkoto razširijo ali sploščijo v človeškem telesu; uporaba protipehotnih izstrelkov, ki eksplodirajo v človeškem telesu; orožja, katerih prvenstveni učinek je poškodovanje z delci, ki niso zaznavni v človeškem telesu; mine presenečenja, ki so na kakršen koli način pritrjene ali povezane s predmeti ali osebami, ki imajo pravico do posebne zaščite po mednarodnem humanitarnem pravu ali predmeti, za katere je verjetno, da bodo privabili civiliste; in laserska orožja, ki so posebej zasnovana tako, da je njihova edina borbena funkcija, ali ena od borbenih funkcij, povzročanje trajne slepote oseb z normalnim vidom.

Nekatera orožja, ki kot taka niso prepovedana z običajnim pravom, so kljub temu podvržena določenim omejitvam. Eden takšnih primerov so kopenske mine in zažigalno orožje.

---

76 To pravilo vsebuje sklicevanje na določeno število drugih pravil običajnega mednarodnega prava, to so prepoved bioloških in kemičnih orožij; prepoved napadov na vegetacijo, ki ni vojaški cilj; prepoved napadov, ki bi povzročilo naključno izgubo življenj civilistov, poškodbe civilistov, poškodbe civilnih objektov oziroma kombinacijo obojega, za katere se lahko pričakuje, da bodo prekomerni glede na pričakovano konkretno in neposredno vojaško prednost; in prepoved povzročanja široko razširjenih, dolgoročnih in hudih poškodb naravnemu okolju. Glej *ibid.*, Pravilo 76.

Posebna skrbnost je potrebna za zmanjšanje na najmanjšo možno mero nediskriminatornih učinkov kopenskih min. To na primer vključuje načelo, da mora stranka v spopadu, ki uporablja kopenske mine, v največji možni meri zabeležiti njihovo namestitvev. Prav tako mora stranka v spopadu, ki je uporabljala kopenske mine, po prenehanju aktivnih sovražnosti le-te odstraniti ali jih napraviti nenevarne za civiliste oziroma olajšati njihovo odstranjevanje.

Z več kot 140 ratifikacijami Ottawske konvencije in ostalimi, ki so na poti, je večina držav pogodbeno zavezanih, da ne bodo več uporabljale, proizvajale, kopičile zaloge in transportirale protipehotnih min. Medtem ko ta prepoved trenutno ni del običajnega mednarodnega prava zaradi znatne nasprotujoče prakse držav, ki niso pogodbenice Konvencije, skoraj vse države, vključno s tistimi, ki niso pogodbenice Ottawske konvencije in ne podpirajo njihove takojšnje prepovedi, priznavajo potrebo po delovanju v smeri končne odprave protipehotnih min.

Uporaba protipehotnega zažigalnega orožja je prepovedana, razen če ni izvedljivo uporabiti manj škodljivega orožja, da se osebo izloči *hors de combat*. Poleg tega pa mora biti v primeru, da se uporabi, s posebno skrbnostjo poskrbljeno, da se izogne in v vsakem primeru zmanjša na najmanjšo možno mero naključne izgube življenj civilistov, poškodbe civilistov in škoda civilnim objektom.

Večina teh pravil ustreza pogodbenim določbam, ki so se prvotno uporabljale zgolj v mednarodnih oboroženih spopadih. Tatrend pase je postopno obrnil, na primer s spremembo s Protokolom II h Konvenciji o določenih konvencionalnih orožjih iz leta 1996, ki se uporablja tudi v nemednarodnih oboroženih spopadih in z nedavno spremembo Konvencije o določenih konvencionalnih orožjih iz leta 2001, s katero se je razširil obseg uporabe Protokolov I-IV na nemednarodne oborožene spopade. Zgoraj omenjene običajne prepovedi in omejitve se uporabljajo v vsakem oboroženem spopadu.

Ko je MORK dobil mandat, da izdela študijo o običajnem mednarodnem humanitarnem pravu, je Meddržavno sodišče na zahtevo Generalne skupščine OZN, da poda svetovalno mnenje o tem vprašanju, preučevalo zakonitost grožnje ali uporabe jedrskega orožja. MORK se je zato odločil, da se ne bo lotil lastne analize tega vprašanja. V svojem svetovalnem mnenju je Meddržavno sodišče soglasno ugotovilo, da »mora biti grožnja ali uporaba jedrskega orožja združljiva z zahtevami mednarodnega prava, ki se uporablja v oboroženih spopadih, še posebej z načeli in pravili mednarodnega humanitarnega prava«. ⁷⁷ Ta ugotovitev je pomembna glede na to, da je določeno število držav začelo pogajanja za I. Dopolnilni protokol

77 Meddržavno sodišče, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, op. cit. (opomba 8), str. 226.

s predpostavko, da se Protokol ne bo nanašal na uporabo jedrskega orožja. Mnenje Sodišča pa pomeni, da pravila o vodenju sovražnosti in splošna načela glede uporabe orožij veljajo tudi za uporabo jedrskega orožja. Z uporabo teh načel in pravil je Sodišče zaključilo, da »bi bila grožnja ali uporaba jedrskega orožja načeloma v nasprotju s pravili mednarodnega prava, ki se uporabljajo v oboroženem spopadu, in še posebej z načeli in pravili humanitarnega prava.«⁷⁸

Temeljne garancije

Temeljne garancije se uporabljajo za vse civiliste, ki so pod oblastjo stranke v spopadu in ki ne sodelujejo oziroma ne sodelujejo več neposredno v sovražnostih, kot tudi za vse osebe, ki so *hors de combat*. Ker so temeljne garancije krovna pravila, ki se uporabljajo za vse osebe, niso bila v študiji dalje razdeljena v posebna pravila, ki se nanašajo na posamezne vrste oseb.

Vse te temeljne garancije imajo čvrst temelj v mednarodnem humanitarnem pravu, ki se uporablja tako v mednarodnih kot v nemednarodnih oboroženih spopadih. V študiji je večina pravil, ki se nanašajo na temeljne garancije, izraženih v tradicionalnem jeziku humanitarnega prava, saj se je na ta način najbolje odrazila vsebina ustreznih običajnih pravil.⁷⁹ Nekatera pravila pa so bila napisana tako, da so zajela bistvo niza podrobnih določb, ki se nanašajo na posamezno vprašanje, še posebej pravila, ki prepovedujejo neplačano ali žaljivo prisilno delo, prisilna izginotja in samovoljna pridržanja ter pravilo, ki zahteva spoštovanje družinskega življenja.⁸⁰

Kjer je bilo to smiselno, je bila v študijo vključena praksa v okviru mednarodnega prava človekovih pravic, še posebej v poglavju o temeljnih garancijah. To je bilo storjeno, ker se mednarodno pravo človekovih pravic še naprej uporablja v oboroženih spopadih, kot je izrecno navedeno v mednarodnih pogodbah o človekovih

78 *Ibid.*; glej tudi United Nations General Assembly, 51st session, First Committee, Statement by the *International Committee of the Red Cross*, UN Doc. A/C.1/51/PV.8, 18 October 1996, str. 10, objavljeno tudi v *International Review of the Red Cross*, No. 316, 1997, str. 118–119 (“MORK si težko zamišlja, kako bi bila lahko uporaba jedrskega orožja združljiva s pravili mednarodnega prava”).

79 Ta pravila vključujejo temeljne garancije, da je potrebno s civilisti in osebami *hors de combat* ravnati humano in brez neugodnega razlikovanja; prepoved ubijanja, prepoved mučenja, okrutnega in nečloveškega ravnanja in nasilja nad osebnim dostojanstvom, še posebej sramotilnega in poniževalnega ravnanja; prepoved telesnega kaznovanja; prepoved pohabljanja, medicinskih ali znanstvenih poskusov; prepoved posiljevanja in drugih oblik spolnega nasilja; prepoved suženjstva in vseh oblik trgovanja s sužnji; prepoved jemanja talcev; prepoved uporabe človeških ščitov; garancije poštenega sojenja; prepoved skupinskega kaznovanja; in zahtevo po spoštovanju prepričanj in verskih navad civilistov in oseb *hors de combat*. Glej *Customary International Humanitarian Law*, *supra* opomba 4, Vol. I, Pravila 87–94, 96–97 in 100–104.

80 *Ibid.*, Pravila 95, 98–99 in 105.

pravicah samih, čeprav se nekatere določbe pod določenimi pogoji lahko derogirajo v primeru izrednega stanja. Kontinuirana uporaba prava človekovih pravic v času oboroženega spopada je bila potrjena ob številnih priložnostih v praksi držav kot tudi teles za varstvo človekovih pravic in Meddržavnega sodišča.⁸¹ Nedavno je Sodišče v svojem svetovalnem mnenju o pravnih posledicah gradnje zidu na okupiranih palestinskih ozemljih potrdilo, da »varstvo, ki ga nudijo konvencije o človekovih pravicah ne preneha v primeru oboroženega spopada« in da četudi obstajajo pravice, ki spadajo izključno v mednarodno humanitarno pravo ali pravo človekovih pravic, obstajajo tudi druge, ki »so lahko predmet obeh vej mednarodnega prava«.⁸² Namen študije pa ni bil podati oceno običajnega prava človekovih pravic. Namesto tega je bila praksa v okviru prava človekovih pravic vključena, da bi se tako podprlo, okrepi in razjasnilo analogna načela mednarodnega humanitarnega prava.

Uporaba

Številna pravila o uporabi mednarodnega humanitarnega prava so postala del običajnega mednarodnega prava. Še posebej mora vsaka stranka v spopadu spoštovati in zagotoviti spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava s strani njenih oboroženih sil in drugih oseb ali skupin, ki ravnajo po njenih navodilih ali njenih usmeritvah oziroma kontroli. Iz tega sledi, da mora vsaka stranka v spopadu, vključno z oboroženimi uporniški skupinami, zagotoviti izobraževanje o mednarodnem humanitarnem pravu svojih oboroženih sil. Preko teh splošnih obveznosti pa ostaja manj jasno, v kolikšni meri preostali posebni izvedbeni mehanizmi, ki zavezujejo države, zavezujejo tudi oborožene uporniške skupine. Na primer, obveznost izdajati ukaze in navodila oboroženim silam, ki zagotavljajo spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava, je jasno podana v mednarodnem pravu za države, ne pa toliko za oborožene uporniške skupine. Podobno obstaja obveznost držav, da zagotovijo razpoložljivost pravnih svetovalcev, da kadar je to treba, svetujejo vojaškimi poveljnikom na ustrezni ravni o uporabi mednarodnega humanitarnega prava, ne obstaja pa taka obveznost za oborožene uporniške skupine.

Dalje, država je odgovorna za kršitve mednarodnega humanitarnega prava, ki se ji lahko pripišejo in se od nje zahteva, da poda polno povračilo za izgubo ali poškodbo, ki je nastala s takimi kršitvami. Nejasno je, ali so oborožene uporniške skupine podvržene primerljivi odgovornosti za kršitve, ki jih storijo njihovi člani, in

81 Glej *ibid.*, Uvod k poglavju 32, Temeljne garancije.

82 Meddržavno sodišče, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, 9 July 2004, § 106.

kakšne bi bile posledice take odgovornosti. Kot že rečeno zgoraj, morajo oborožene uporniške skupine spoštovati mednarodno humanitarno pravo in delovati pod »odgovornim poveljstvom«. ⁸³ Posledično se lahko trdi, da so oborožene uporniške skupine podvržene odgovornosti za dejanja, ki jih storijo osebe, ki sestavljajo take skupine. Posledice take odgovornosti pa niso jasne. Še posebej ni jasno, v kolikšni meri imajo oborožene uporniške skupine dolžnost polnega povračila, čeprav imajo v mnogih državah žrtve možnost, da zoper storilce vložijo civilno odškodninsko tožbo.

Kadar pa govorimo o individualni odgovornosti, običajno mednarodno humanitarno pravo šteje za kazensko odgovorne vse osebe, ki storijo ali ukažejo storitev ali so drugače odgovorne kot poveljniki ali nadrejeni za storitev vojnih hudodelstev. Uporaba režima vojnih hudodelstev, to pomeni preiskovanje vojnih hudodelstev in pregon osumljencev, je obveznost, ki je naložena državam. Države lahko to obveznost izpolnijo z ustanovitvijo mednarodnih ali mešanih tribunalov v ta namen.

Zaključek

Študija ni poskušala ugotoviti običajne narave vsakega pogodbenega pravila mednarodnega humanitarnega prava, pač pa je želela analizirati vprašanja, da bi ugotovila, katera pravila običajnega mednarodnega prava je mogoče ugotoviti induktivno na podlagi prakse držav v zvezi s temi vprašanji. Kratek pregled nekaterih ugotovitev študije pa pokaže, da so bila načela in pravila, vsebovana v pogodbenem pravu, široko sprejeta v praksi in so v veliki meri vplivala na nastajanje običajnega mednarodnega prava. Mnoga od teh načel in pravil so danes del običajnega mednarodnega prava. Kot taka zavezujejo vse države, ne glede na ratifikacijo mednarodnih pogodb, kot tudi oborožene uporniške skupine, če gre za pravila, ki se uporabljajo za vse stranke v nemednarodnem oboroženem spopadu.

Študija je prav tako nakazala, da se mnoga pravila običajnega mednarodnega prava uporabljajo tako v mednarodnih kot v nemednarodnih oboroženih spopadih in pokazala, v kolikšni meri je šla praksa držav preko obstoječega mednarodnega pogodbenega prava ter razširila pravila, ki se uporabljajo v nemednarodnih oboroženih spopadih. Ureditev izvajanja sovražnosti in ravnanja z osebami v notranjih oboroženih spopadih je torej podrobnejša in popolnejša od tiste, ki obstaja po mednarodnem pogodbenem pravu. Za nadaljnje raziskovanje pa ostaja, v kolikšni meri je s humanitarnega in vojaškega vidika ta podrobnejša in popolnejša ureditev zadostna, ali pa je potreben nadaljnji pravni razvoj.

Kot je to primer v mednarodnem pogodbenem pravu, se učinkovita uporaba pravil običajnega mednarodnega humanitarnega prava zahteva preko širjenja znanj, usposabljanja in izvrševanja. Ta pravila je treba vključiti v vojaške priročnike in domačo zakonodajo povsod, kjer to še ni bilo storjeno.

Študija odkriva tudi področja, kjer je pravo nejasno in kaže na vprašanja, ki zahtevajo nadaljnjo pojasnitev, kot je definicija civilistov v nemednarodnih oboroženih spopadih, koncept neposrednega sodelovanja v sovražnostih in obseg ter uporaba načela sorazmernosti.

V luči dosedanjih dosežkov in dela, ki ga bo treba še opraviti, se na študijo ne sme gledati kot na zaključek, pač pa kot na začetek novega procesa z namenom izboljšati razumevanje in strinjanje o načelih in pravilih mednarodnega humanitarnega prava. V tem procesu študija lahko predstavlja osnovo za bogato razpravo in dialog o uporabi, pojasnjevanju in možnem pravnem razvoju.

Priloga. Seznam običajnih pravil mednarodnega humanitarnega prava

Ta seznam temelji na zaključkih, navedenih v Zvezku I študije o običajnem mednarodnem humanitarnem pravu. Ker študija ni imela namena ugotoviti običajne narave vsakega pogodbenega pravila mednarodnega humanitarnega prava, ne sledi nujno strukturi obstoječih mednarodnih pogodb. Področje uporabe pravil je navedeno v oglasih oklepajih. Okrajšava MOS se nanaša na običajna pravila, uporabljiva v mednarodnih oboroženih spopadih, okrajšava NMOS pa na običajna pravila, uporabljiva v nemednarodnih oboroženih spopadih. V slednjem primeru so nekatera pravila označena kot »mogoče« uporabljiva, saj je praksa na splošno kazala v tisto smer, a je bila manj obsežna.

Načelo razlikovanja

Razlikovanje med civilisti in borci

Pravilo 1. Stranke v spopadu morajo v vsakem trenutku razlikovati med civilisti in borci. Napadi so lahko usmerjeni samo proti borcem. Napadi ne smejo biti usmerjeni proti civilistom. [MOS/NMOS]

Pravilo 2. Prepovedano je nasilje ali grožnje z njim, katerih glavni namen je širjenje strahu med civilnim prebivalstvom. [MOS/NMOS]

Pravilo 3. Vsi člani oboroženih sil stranke v spopadu so borci, razen medicinskega in verskega osebja. [MOS]

Pravilo 4. Oborožene sile stranke v spopadu sestavljajo vse organizirane oborožene sile, skupine in enote, ki so pod poveljstvom odgovornim tej stranki za ravnanje njenih podrejenih. [MOS]

Pravilo 5. Civilisti so osebe, ki niso pripadniki oboroženih sil. Civilno prebivalstvo sestavljajo vse osebe, ki so civilisti. [MOS/NMOS]

Pravilo 6. Civilisti so zaščiteni pred napadom, razen v primeru, če in dokler neposredno sodelujejo v sovražnostih. [MOS/NMOS]

Razlikovanje med civilnimi objekti in vojaškimi cilji

Pravilo 7. Stranke v spopadu morajo v vsakem trenutku razlikovati med civilnimi objekti in vojaškimi cilji. Napadi so lahko usmerjeni samo proti vojaškim ciljem. Napadi ne smejo biti usmerjeni proti civilnim objektom. [MOS/NMOS]

Pravilo 8. Kar se tiče objektov, so vojaški cilji omejeni na tiste objekte, ki po svoji naravi, lokaciji, namenu ali uporabi učinkovito prispevajo k vojaški akciji in katerih delno ali popolno uničenje, zajetje ali nevtralizacija v danih okoliščinah nudi nedvomno vojaško prednost. [MOS/NMOS]

Pravilo 9. Civilni objekti so vsi objekti, ki niso vojaški cilji. [MOS/NMOS]

Pravilo 10. Civilni objekti so zaščiteni pred napadom, razen v primeru, če in dokler so vojaški cilji. [MOS/NMOS]

Napadi brez razlikovanja (nediskriminatorni napadi)

Pravilo 11. Nediskriminatorni napadi so prepovedani. [MOS/NMOS]

Pravilo 12. Nediskriminatorni napadi so tisti, ki:

- (a) niso usmerjeni na določen vojaški cilj;
- (b) uporabljajo metode ali načine bojevanja, ki jih ni mogoče usmeriti na določen vojaški cilj; ali

- (c) uporabljajo metode ali načine bojevanja, katerih učinkov ni mogoče omejiti, kot to zahteva mednarodno humanitarno pravo;

in so posledično v vsakem takem primeru take narave, da napadajo vojaške cilje in civiliste ali civilne objekte brez razlikovanja. [MOS/NMOS]

Pravilo 13. Prepovedani so napadi z bombardiranjem ob uporabi katere koli metode ali sredstev, ki obravnavajo kot enoten vojaški cilj niz jasno ločenih in različnih vojaških ciljev, ki se nahajajo v nekem mestu, vasi ali drugem območju s podobno gostoto civilistov in civilnih objektov. [MOS/NMOS]

Sorazmernost v napadu

Pravilo 14. Prepovedano je sprožiti napad, za katerega se lahko pričakuje, da bo povzročil naključno izgubo življenj civilistov, njihovo poškodovanje, škodo na civilnih objektih ali kombinacijo navedenega, ki bi bili prekomerni v razmerju do pričakovane konkretne in neposredne vojaške prednosti. [MOS/NMOS]

Previdnostni ukrepi v napadu

Pravilo 15. Pri vodenju vojaških operacij je treba ves čas skrbeti, da se prizanese civilnemu prebivalstvu, civilistom in civilnim objektom. Treba je sprejeti vse izvedljive previdnostne ukrepe, da se izogne in v vsakem primeru zmanjša na najmanjšo možno mero naključno izgubo življenj civilistov, njihovo poškodovanje in škodo na civilnih objektih. [MOS/NMOS]

Pravilo 16. Vsaka stranka v spopadu mora storiti vse, kar je izvedljivo, da preveri, ali so tarče vojaški cilji. [MOS/NMOS]

Pravilo 17. Vsaka stranka v spopadu mora uporabiti vse previdnostne ukrepe pri izbiri sredstev in metod bojevanja s ciljem izogniti se in v vsakem primeru zmanjšati na najmanjšo možno mero naključno izgubo življenj civilistov, njihovo poškodovanje in škodo na civilnih objektih. [MOS/NMOS]

Pravilo 18. Vsaka stranka v spopadu mora storiti vse, kar je izvedljivo, da preveri, ali je pri napadu mogoče pričakovati, da bo povzročil naključno izgubo življenj civilistov, njihovo poškodovanje, škodo na civilnih objektih ali kombinacijo navedenega, ki bi bili prekomerni v razmerju do pričakovane konkretne in neposredne vojaške prednosti. [MOS/NMOS]

Pravilo 19. Vsaka stranka v spopadu mora storiti vse, kar je izvedljivo, da odpove ali prekine napad, če postane očitno, da tarča ni vojaški cilj ali če se lahko pričakuje, da bo napad povzročil naključno izgubo življenj civilistov, njihovo poškodovanje, škodo na civilnih objektih ali kombinacijo navedenega, ki bi bili prekomerni v razmerju do pričakovane konkretne in neposredne vojaške prednosti. [MOS/NMOS]

Pravilo 20. Vsaka stranka v spopadu mora zagotoviti učinkovito vnaprejšnje opozorilo o napadih, ki lahko prizadenejo civilno prebivalstvo, razen če okoliščine tega ne dovoljujejo. [MOS/NMOS]

Pravilo 21. Kadar je mogoče izbirati med več vojaškimi cilji za dosego podobne vojaške prednosti, je treba izbrati tak cilj, da bi napad nanj povzročil najmanj nevarnosti za življenja civilistov in civilne objekte. [MOS/mogoče NMOS]

Previdnostni ukrepi pred učinki napadov

Pravilo 22. Vse stranke v spopadu morajo sprejeti vse izvedljive previdnostne ukrepe, da pred učinki napadov zaščitijo civilno prebivalstvo in civilne objekte pod njihovim nadzorom. [MOS/NMOS]

Pravilo 23. Vsaka stranka v spopadu se mora, kolikor je to izvedljivo, izogniti nameščanju vojaških ciljev znotraj ali v bližini gosto naseljenih področij. [MOS/mogoče NMOS]

Pravilo 24. Vsaka stranka v spopadu mora, kolikor je to izvedljivo, odstraniti civilne osebe in objekte pod njenim nadzorom iz bližine vojaških ciljev. [MOS/mogoče NMOS]

Posebej zaščitene osebe in objekti

Medicinsko in versko osebje ter objekti

Pravilo 25. Medicinsko osebje, ki opravlja izključno medicinske dolžnosti, je treba spoštovati in zaščititi v vseh okoliščinah. To zaščito izgubi, če izven svojih humanitarnih funkcij opravlja dejanja, ki škodujejo sovražniku. [MOS/NMOS]

Pravilo 26. Prepovedano je kaznovati osebe zaradi izvajanja medicinskih dolžnosti, združljivih z medicinsko etiko ali prisiliti osebo, ki izvaja medicinske aktivnosti k dejanjem, ki so v nasprotju z medicinsko etiko. [MOS/NMOS]

Pravilo 27. Versko osebje, ki opravlja izključno verske dolžnosti, je treba spoštovati in zaščititi v vseh okoliščinah. To zaščito izgubijo, če izven svojih humanitarnih funkcij, vršijo dejanja, ki škodujejo sovražniku. [MOS/NMOS]

Pravilo 28. Medicinske enote izključno namenjene v medicinske namene je treba spoštovati in zaščititi v vseh okoliščinah. To zaščito izgubijo, če se izven svojih humanitarnih funkcij uporabljajo za dejanja, ki škodujejo sovražniku. [MOS/NMOS]

Pravilo 29. Medicinske prevoze, izključno namenjene za medicinski transport, je treba spoštovati in zaščititi v vseh okoliščinah. To zaščito izgubijo, če se izven svojih humanitarnih funkcij uporabljajo za dejanja, ki škodujejo sovražniku. [MOS/NMOS]

Pravilo 30. Prepovedni so napadi, ki so usmerjeni proti medicinskemu in verskemu osebju in objektom, ki imajo razobešene razpoznavne znake Ženevskih konvencij v skladu z mednarodnim pravom. [MOS/NMOS]

Humanitarno osebje in objekti

Pravilo 31. Humanitarno osebje je treba spoštovati in ščititi. [MOS/NMOS]

Pravilo 32. Objekte, namenjene operacijam humanitarne pomoči, je treba spoštovati in ščititi. [MOS/NMOS]

Osebje in objekti, vključeni v mirovno misijo

Pravilo 33. Prepovedano je usmerjati napad na osebje in objekte, vključene v mirovno misijo za vzdrževanje miru v skladu z Ustanovno listino Združenih narodov, dokler imajo pravico do zaščite, ki pripada civilistom in civilnim objektom po mednarodnem humanitarnem pravu. [MOS/NMOS]

Novinarji

Pravilo 34. Civilne novinarje, vključene v profesionalne misije na območjih oboroženih spopadov, je treba spoštovati in ščititi, dokler ne sodelujejo neposredno v sovražnostih. [MOS/NMOS]

Zavarovana območja

Pravilo 35. Prepovedano je usmeriti napad na območja, ustanovljena z namenom nudenja zaščite ranjenim, bolnim in civilistom pred učinki sovražnosti. [MOS/NMOS]

Pravilo 36. Prepovedano je usmeriti napad na demilitarizirana območja, ki so dogovorjena med strankami v spopadu. [MOS/NMOS]

Pravilo 37. Prepovedano je usmeriti napad na nebranjeno mesto. [MOS/NMOS]

Kulturne dobrine

Pravilo 38. Vsaka stranka v spopadu mora spoštovati kulturne dobrine:

- A. Potrebna je posebna skrbnost, da se v vojaških operacijah izogne poškodovanju stavb, namenjenih veri, umetnosti, znanosti, izobraževanju ali dobrodelnim namenom in zgodovinskim spomenikom, razen če gre za vojaške cilje.
- B. Dobrene velikega pomena za kulturno dediščino vsakega naroda ne smejo biti predmet napada, razen če to zahteva nujna vojaška potreba.

[MOS/NMOS]

Pravilo 39. Prepovedana je uporaba dobrin posebnega pomena za kulturno dediščino vsakega naroda v namene, za katere je verjetno, da jih bodo izpostavili uničenju ali poškodovanju, razen če to zahteva nujna vojaška potreba. [MOS/NMOS]

Pravilo 40. Vsaka stranka v spopadu mora ščititi kulturne dobrine:

- A. Prepovedane so vse zaplembe ali uničenja oziroma poškodovanja institucij, ki so namenjene veri, dobrodelnim dejavnostim, izobraževanju, umetnosti in znanosti, zgodovinskih spomenikov in umetniških ter znanstvenih del.
- B. Prepovedana je vsaka oblika kraje, ropanja ali nedovoljenega prisvajanja ter vsa dejanja vandalizma, usmerjena proti dobrinam posebnega pomena za kulturno dediščino vsakega naroda.

[MOS/NMOS]

Pravilo 41. Okupacijska sila mora preprečiti ilegalni izvoz kulturnih dobrin z okupiranega območja in mora vrniti ilegalno izvožene dobrine pristojnim oblastem okupiranega območja. [MOS]

Dela in naprave, ki obvladujejo nevarne sile

Pravilo 42. Posebna skrb je potrebna, kadar so napadeni dela in naprave, ki obvladujejo nevarne sile, to so jezovi, nasipi in jedrske transformatorske postaje ter druge naprave, nameščene na istem mestu ali v njihovi bližini, da bi se izognili sprostitvi nevarnih sil in posledično hudim izgubam med civilnim prebivalstvom. [MOS/NMOS]

Naravno okolje

Pravilo 43. Za naravno okolje veljajo splošna načela o vodenju sovražnosti:

- A. Ne sme se napasti nobenega dela naravnega okolja, razen če gre za vojaški cilj.
- B. Prepovedano je uničevanje katerega koli dela naravnega okolja, razen če to zahteva nujna vojaška potreba.
- C. Prepovedano je sprožiti napad na vojaški cilj, za katerega se lahko pričakuje, da bo povzročil naključno škodo naravnemu okolju, ki bi bila prekomerna v razmerju do pričakovane konkretne in neposredne vojaške prednosti.

[MOS/NMOS]

Pravilo 44. Metode in sredstva bojevanja je treba uporabljati z dolžnim upoštevanjem zaščite in ohranjanja naravnega okolja. Pri vodenju vojaških operacij je treba sprejeti vse izvedljive previdnostne ukrepe, da se izogne in v vsakem primeru zmanjša na najmanjšo možno mero naključna škoda okolju. Pomanjkanje znanstvene zanesljivosti glede učinkov določenih vojaških operacij na okolje ne odvezuje stranke v spopadu, da izvede take previdnostne ukrepe. [MOS/mogoče NMOS]

Pravilo 45. Prepovedana je uporaba metod in sredstev bojevanja, ki so namenjeni ali za katere se lahko pričakuje, da bodo povzročili obsežno, dolgotrajno in hudo škodo naravnemu okolju. Uničevanje naravnega okolja se ne sme uporabljati kot orožje. [MOS/mogoče NMOS]

Posebne metode bojevanja

Odrekanje milosti

Pravilo 46. Prepovedano je izrekati povelja, da ne bo milosti, zastraševanje nasprotnika s tem ali vodenje sovražnosti na tej osnovi. [MOS/NMOS]

Pravilo 47. Prepovedano je napadati osebe, za katere je ugotovljeno, da so *hors de combat*. Oseba *hors de combat* je:

- (a) vsakdo, ki je pod oblastjo nasprotne stranke;
- (b) vsakdo, ki se ne more braniti zaradi nezavesti, brodoloma, ran ali bolezni; ali
- (c) vsakdo, ki jasno izrazi namen predati se;

pod pogojem, da se on ali ona vzdrži vsakega sovražnega dejanja in ne poskuša pobegniti.

[MOS/NMOS]

Pravilo 48. Prepovedano je napadati osebe, ki skačejo s padalom iz letala v stiski med njihovim spustom. [MOS/NMOS]

Uničevanje in zaplemba lastnine

Pravilo 49. Stranke v spopadu lahko zaplenijo vojaško opremo, ki pripada nasprotni stranki kot vojni plen. [MOS]

Pravilo 50. Prepovedano je uničevanje ali zaplemba lastnine nasprotnika, razen če to zahteva nujna vojaška potreba. [MOS/NMOS]

Pravilo 51. Na okupiranem območju:

- (a) se lahko zaseže premična javna lastnina, ki je uporabljiva za vojaške operacije;

- (b) je treba nepremično javno lastnino upravljati v skladu s pravilom o služnosti užitka; in
- (c) zasebno lastnino je treba spoštovati in je ni mogoče zaseči; razen kadar uničevanje ali zaplembo take lastnine zahteva nujna vojaška potreba. [MOS]
- Pravilo 52.** Ropanje je prepovedano. [MOS/NMOS]

Stradanje in dostop do humanitarne pomoči

- Pravilo 53.** Prepovedano je uporabiti stradanje civilnega prebivalstva kot metodo bojevanja. [MOS/NMOS]
- Pravilo 54.** Prepovedano je napadanje, uničevanje, odstranjevanje ali povzročanje nekoristnosti objektov, ki so nujno potrebni za preživetje civilnega prebivalstva. [MOS/NMOS]
- Pravilo 55.** Stranke v spopadu morajo dovoliti in olajšati, pod pogojem njihove pravice do nadzora, za civiliste, ki jo potrebujejo, hiter in nemoten prehod humanitarne pomoči, ki je nepristranskega značaja in se izvaja brez nasprotnega razlikovanja. [MOS/NMOS]
- Pravilo 56.** Stranke v spopadu morajo zagotoviti svobodo gibanja, ki je ključnega pomena za izvajanje nalog pooblaščenega humanitarnega osebja. Samo v primeru nujne vojaške potrebe se lahko njihovo gibanje začasno omeji. [MOS/NMOS]

Zavajanje

- Pravilo 57.** Vojne zvijače niso prepovedane, dokler ne kršijo pravila mednarodnega humanitarnega prava. [MOS/NMOS]
- Pravilo 58.** Prepovedana je protipravna uporaba bele zastave premirja. [MOS/NMOS]
- Pravilo 59.** Prepovedana je protipravna uporaba razpoznavnih znakov Ženevskih konvencij. [MOS/NMOS]
- Pravilo 60.** Prepovedana je uporaba znaka in uniforme Združenih narodov, razen z odobritvijo organizacije. [MOS/NMOS]
- Pravilo 61.** Prepovedana je protipravna uporaba drugih mednarodno priznanih znakov. [MOS/NMOS]
- Pravilo 62.** Prepovedana je protipravna uporaba zastav ali vojaških znakov, oznak rodov, činov ali uniform nasprotnika. [MOS/mogoče NMOS]
- Pravilo 63.** Prepovedana je uporaba zastav ali vojaških znakov, oznak rodov, činov ali uniform nevtralnih ali drugih držav, ki niso stranke v spopadu. [MOS/mogoče NMOS]
- Pravilo 64.** Prepovedano je skleniti sporazum o prekinitvi boja z namenom presenetiti z napadom sovražnika, ki se zanaša na ta sporazum. [MOS/NMOS]
- Pravilo 65.** Prepovedano je ubiti, poškodovati ali zajeti sovražnika z uporabo podlosti. [MOS/NMOS]

Komuniciranje s sovražnikom

- Pravilo 66.** Poveljniki med seboj lahko vzpostavijo ne-sovražni stik preko katerih koli komunikacijskih sredstev. Tak stik mora temeljiti na dobri veri. [MOS/NMOS]
- Pravilo 67.** *Parlamentarci* so nedotakljivi. [MOS/NMOS]

Pravilo 68. Poveljniki lahko sprejmejo previdnostne ukrepe, da bi preprečili, da bi bila prisotnost *parlamentarca* škodljiva. [MOS/NMOS]

Pravilo 69. *Parlamentarci*, ki izkoristijo svoj privilegiran položaj za izvršitev dejanja, ki je v nasprotju z mednarodnim pravom in škodljiv za nasprotnika, izgubijo svojo nedotakljivost. [MOS/NMOS]

Orožja

Splošna načela o uporabi orožij

Pravilo 70. Prepovedana je uporaba sredstev in metod bojevanja, ki so take narave, da povzročajo odvečne poškodbe in nepotrebno trpljenje. [MOS/NMOS]

Pravilo 71. Prepovedana je uporaba orožij, ki po svoji naravi delujejo brez razlikovanja glede na cilje. [MOS/NMOS]

Strup

Pravilo 72. Prepovedana je uporaba strupa ali strupenih orožij. [MOS/NMOS]

Biološka orožja

Pravilo 73. Prepovedana je uporaba bioloških orožij. [MOS/NMOS]

Kemična orožja

Pravilo 74. Prepovedana je uporaba kemičnih orožij. [MOS/NMOS]

Pravilo 75. Prepovedana je uporaba agentov za nadzor nemirov kot metode vojskovanja. [MOS/NMOS]

Pravilo 76. Prepovedana je uporaba herbicidov kot metode bojevanja, če:

- (a) so take narave, da gre za prepovedana kemična orožja;
- (b) so take narave, da gre za prepovedana biološka orožja;
- (c) so usmerjeni proti vegetaciji, ki ni vojaški cilj;
- (d) bi povzročili naključno izgubo življenj civilistov, njihovo poškodovanje, škodo na civilnih objektih ali kombinacijo navedenega, ki bi bili prekomerni v razmerju do pričakovane konkretne in neposredne vojaške prednosti; ali
- (e) bi povzročili obsežno, dolgoročno in hudo škodo naravnemu okolju.

[MOS/NMOS]

Izstrelki, ki se širijo

Pravilo 77. Prepovedana je uporaba izstrelkov, ki se z lahkoto razširijo ali sploščijo v človeškem telesu. [MOS/NMOS]

Izstrelki, ki eksplodirajo

Pravilo 78. Prepovedana je protipehotna uporaba izstrelkov, ki eksplodirajo v človeškem telesu. [MOS/NMOS]

Orožja, ki prvenstveno poškodujejo z delci, ki jih ni mogoče zaznati

Pravilo 79. Prepovedana je uporaba orožij, katerih glavni učinek je poškodovanje z delci, ki jih v človeškem telesu ni mogoče zaznati z rentgenskimi žarki. [MOS/NMOS]

Mine presenečenja

Pravilo 80. Prepovedana je uporaba min presenečenja, ki so na kakršen koli način pritrjene ali povezane s predmeti ali osebami, ki imajo pravico do posebne zaščite po mednarodnem humanitarnem pravu ali predmeti, za katere je verjetno, da bodo privabili civiliste. [MOS/NMOS]

Kopenske mine

Pravilo 81. Pri uporabi kopenskih min je treba s posebno skrbnostjo njihove nediskriminatorne učinke zmanjšati na najmanjšo možno mero. [MOS/NMOS]

Pravilo 82. Stranka v spopadu, ki uporablja kopenske mine, mora v največji možni meri zabeležiti njihovo namestitvev. [MOS/mogoče NMOS]

Pravilo 83. Po končanju aktivnih sovražnosti mora stranka v spopadu, ki je uporabljala kopenske mine, le-te odstraniti ali jih napraviti nenevarne za civiliste oziroma olajšati njihovo odstranjevanje. [MOS/NMOS]

Zažigalna orožja

Pravilo 84. Pri uporabi zažigalnih orožij se je s posebno skrbnostjo treba izogniti oziroma zmanjšati na najmanjšo možno mero naključno izgubo življenj civilistov, njihovo poškodovanje in škodo na civilnih objektih. [MOS/NMOS]

Pravilo 85. Prepovedana je protipehotna uporaba zažigalnih orožij, razen če ni mogoče uporabiti manj škodljivega orožja za izločitev osebe *hors de combat*. [MOS/NMOS]

Slepična laserska orožja

Pravilo 86. Prepovedana je uporaba laserskih orožij, ki so posebej zasnovana tako, da je njihova edina borbena funkcija ali ena od borbenih funkcij povzročanje trajne slepote oseb z normalnim vidom. [MOS/NMOS]

Obravnavanje civilistov in oseb *hors de combat*

Temeljne garancije

Pravilo 87. Civiliste in osebe *hors de combat* je treba obravnavati humano. [MOS/NMOS]

Pravilo 88. Prepovedano je nasprotno razlikovanje pri uporabi mednarodnega humanitarnega prava, ki bi temeljilo na rasi, barvi, spolu, jeziku, veri ali prepričanju, političnem ali drugačnem mnenju, nacionalnem ali socialnem izvoru, premoženju, rojstvu ali drugem statusu ali katerem koli drugem podobnem kriteriju. [MOS/NMOS]

Pravilo 89. Umor je prepovedan. [MOS/NMOS]

Pravilo 90. Prepovedano je mučenje, okrutno ali nečloveško ravnanje in nasilje nad osebnim dostojanstvom, še posebej sramotilno in poniževalno ravnanje. [MOS/NMOS]

Pravilo 91. Prepovedano je telesno kaznovanje. [MOS/NMOS]

Pravilo 92. Prepovedani so pohabljenje, medicinski ali znanstveni poskusi ali kateri koli drugi medicinski postopki, ki niso indicirani z zdravjem zadevne osebe in niso skladni s splošno sprejetimi medicinskimi standardi. [MOS/NMOS]

Pravilo 93. Prepovedano je posiljevanje in druge oblike spolnega nasilja. [MOS/NMOS]

Pravilo 94. Prepovedano je suženjstvo in vse oblike trgovanja s sužnji. [MOS/NMOS]

Pravilo 95. Prepovedano je neplačano ali poniževalno prisilno delo. [MOS/NMOS]

Pravilo 96. Prepovedano je jemanje talcev. [MOS/NMOS]

Pravilo 97. Prepovedana je uporaba človeških ščitov. [MOS/NMOS]

Pravilo 98. Prepovedana so prisilna izginotja. [MOS/NMOS]

Pravilo 99. Prepovedano je samovoljno odvzemanje prostosti. [MOS/NMOS]

Pravilo 100. Nihče ne more biti obsojen ali kaznovan, razen na podlagi poštenega sojenja, ki zagotavlja vsa bistvena sodna jamstva. [MOS/NMOS]

Pravilo 101. Nihče ne more biti obtožen ali obsojen za kaznivo dejanje na podlagi katerega koli dejanja ali opustitve, ki ni predstavljalo kaznivega dejanja po domačem ali mednarodnem pravu v času, ko je bilo storjeno; prav tako ne more biti naložena težja kazen od tiste, ki je veljala v času storitve kaznivega dejanja. [MOS/NMOS]

Pravilo 102. Nihče ne more biti obsojen za kršitev drugače kot na podlagi individualne kazenske odgovornosti. [MOS/NMOS]

Pravilo 103. Prepovedana so skupinska kaznovanja. [MOS/NMOS]

Pravilo 104. Spoštovati je treba prepričanja in verske obrede civilistov in oseb *hors de combat*. [MOS/NMOS]

Pravilo 105. Družinsko življenje je treba spoštovati v največji možni meri. [MOS/NMOS]

Borci in status vojnega ujetnika

Pravilo 106. Borci se morajo razlikovati od civilnega prebivalstva dokler so udeleženi v napadu ali v vojaški operaciji priprave za napad. Če tega ne storijo, nimajo pravice do statusa vojnega ujetnika. [MOS]

Pravilo 107. Borci, ki jih ujamejo med vohunjenjem, nimajo pravice do statusa vojnega ujetnika. Ne smejo biti obsojeni ali kaznovani brez predhodnega sojenja. [MOS]

Pravilo 108. Plačanci, kot so opredeljeni v I. Dopolnilnem protokolu, nimajo pravice do statusa borca ali vojnega ujetnika. Ne smejo biti obsojeni ali kaznovani brez predhodnega sojenja. [MOS]

Ranjenci, bolniki in brodolomci

Pravilo 109. Kadar koli okoliščine to dopuščajo, še posebej pa po boju, mora vsaka stranka v spopadu brez odlašanja sprejeti vse možne ukrepe za iskanje, zbiranje in evakuacijo ranjencev, bolnikov in brodolomcev brez nasprotnega razlikovanja. [MOS/NMOS]

Pravilo 110. Ranjenci, bolniki in brodolomci morajo v največji izvedljivi meri in z najmanjšo možno zamudo prejeti medicinsko oskrbo in pozornost, ki ju zahteva njihovo stanje. Med njimi ne sme biti nobenega razlikovanja na kakršni koli podlagi, razen medicinski. [MOS/NMOS]

Pravilo 111. Vsaka stranka v spopadu mora sprejeti vse možne ukrepe za zaščito ranjencev, bolnikov in brodolomcev pred slabim ravnanjem in ropanjem njihove osebne lastnine. [MOS/NMOS]

Umrli

Pravilo 112. Kadar koli okoliščine to dopuščajo, še posebej pa po boju, mora vsaka stranka v spopadu brez odlašanja sprejeti vse možne ukrepe za iskanje, zbiranje in evakuacijo umrlih brez nasprotnega razlikovanja. [MOS/NMOS]

Pravilo 113. Vsaka stranka v spopadu mora sprejeti vse možne ukrepe za preprečitev skrunitve umrlih. Prepovedano je pohabljanje teles umrlih. [MOS/NMOS]

Pravilo 114. Stranke v spopadu si morajo prizadevati olajšati vrnitev ostankov pokojnih na zahtevo stranke, ki ji pripadajo ali na zahtevo njihovih svojcev. [MOS]

Pravilo 115. Umrle je treba spoštljivo pokopati in njihove grobove spoštljivo in primerno vzdrževati. [MOS/NMOS]

Pravilo 116. Za identifikacijo umrlih mora vsaka stranka v spopadu zabeležiti vse razpoložljive informacije pred pokopom in označiti mesta grobov. [MOS/NMOS]

Pogrešane osebe

Pravilo 117. Vsaka stranka v spopadu mora sprejeti vse izvedljive ukrepe, da pojasni izgotjta oseb kot posledice oboroženega spopada in mora njihovim družinskim članom priskrbeti vse informacije, ki jih ima o njihovi usodi. [MOS/NMOS]

Osebe, ki jim je bila odvzeta prostost

Pravilo 118. Osebam, ki jim je bila odvzeta prostost, morajo biti zagotovljeni primerna hrana, voda, oblačila, namestitvev in medicinska oskrba. [MOS/NMOS]

Pravilo 119. Ženske, ki jim je bila odvzeta prostost, morajo biti nameščene v prostorih, ločenih od moških, razen kadar so družine nameščene kot družinske enote, in morajo biti pod neposrednim nadzorom žensk. [MOS/NMOS]

Pravilo 120. Otroci, ki jim je bila odvzeta prostost, morajo biti nameščeni v prostorih, ločenih od odraslih, razen kadar so družine nameščene kot družinske enote. [MOS/NMOS]

Pravilo 121. Osebe, ki jim je bila odvzeta prostost, morajo biti nastanjene v prostorih, ki so oddaljeni od bojnih območij in ki varujejo njihovo zdravje in higieno. [MOS/NMOS]

Pravilo 122. Prepovedno je ropanje osebnega imetja oseb, ki jim je bila odvzeta prostost. [MOS/NMOS]

Pravilo 123. Osebne podatke oseb, ki jim je bila odvzeta prostost, je treba zabeležiti. [MOS/NMOS]

Pravilo 124.

- A. V mednarodnih oboroženih spopadih je treba MORK dovoliti reden dostop do vseh oseb, ki jim je bila odvzeta prostost, da preveri pogoje njihovega pridržanja in obnovi stike med temi osebami in njihovimi družinami. [MOS]
- B. V nemednarodnih oboroženih spopadih MORK lahko ponudi svoje usluge strankam v spopadu z namenom obiskovati vse osebe, ki jim je bila odvzeta prostost iz razlogov, povezanih s spopadom, da preveri pogoje njihovega pridržanja in obnovi stike med temi osebami in njihovimi družinami. [NMOS]

Pravilo 125. Osebam, ki jim je bila odvzeta prostost, mora biti dovoljeno dopisovanje z njihovimi družinami pod razumnimi pogoji glede na pogostnost in potrebo po cenzuriranju s strani oblasti. [MOS/NMOS]

Pravilo 126. Civilnim internirancem in osebam, ki jim je bila odvzeta prostost v povezavi z nemednarodnim oboroženim spopadom, mora biti dovoljeno sprejemati obiskovalce, še posebej bližnje sorodnike, kolikor je to možno izvesti. [MOS/NMOS]

Pravilo 127. Spoštovati je treba osebna prepričanja in verske obrede oseb, ki jim je odvzeta prostost. [MOS/NMOS]

Pravilo 128.

- A. Vojne ujetnike je treba po prenehanju aktivnih sovražnosti nemudoma izpustiti in vrniti. [MOS]
- B. Civilne internirance je treba izpustiti takoj ko prenehajo obstajati razlogi, ki so zahtevali internacijo, vendar najkasneje takoj ko je to mogoče po prenehanju aktivnih sovražnosti. [MOS]
- C. Osebe, ki jim je bila odvzeta prostost v povezavi z nemednarodnim oboroženim spopadom je treba izpustiti takoj ko prenehajo obstajati razlogi za odvzem njihove prostosti. [NMOS]

Omenjenim osebam se lahko nadaljuje odvzem prostosti, v kolikor se proti njim vodi kazenski postopek ali če prestajajo zakonito izrečeno kazen.

Razseljevanje in razseljene osebe**Pravilo 129.**

- A. Stranke v mednarodnem oboroženem spopadu ne smejo, ne v celoti ne deloma, prisilno odstranjevati ali prisilno premeščati civilnega prebivalstva na okupiranem območju, razen če se to zahteva zaradi varnosti civilistov samih ali nujnih vojaških razlogov. [MOS]
- B. Stranke v nemednarodnem oboroženem spopadu ne smejo, ne v celoti ne deloma, odrediti razseljevanja civilnega prebivalstva iz razlogov, povezanih s spopadom, razen če se to zahteva zaradi varnosti civilistov samih ali nujnih vojaških razlogov. [NMOS]

Pravilo 130. Države ne smejo prisilno odstraniti ali premestiti dela svojega civilnega prebivalstva na območje, ki ga okupirajo. [MOS]

Pravilo 131. V primeru razseljevanja je treba sprejeti vse možne ukrepe, da bi bili ti civilisti sprejeti v zadovoljivih pogojih namestitve, higiene, zdravja, varnosti in prehrane in da se članov iste družine ne loči. [MOS/NMOS]

Pravilo 132. Razseljene osebe imajo pravico do varne prostovoljne vrnitve na njihove domove ali kraje običajnega bivanja takoj ko prenehajo obstajati razlogi za njihovo razselitev. [MOS/NMOS]

Pravilo 133. Spoštovati je treba lastninske pravice razseljenih oseb. [MOS/NMOS]

Druge osebe, ki uživajo posebno zaščito

Pravilo 134. Spoštovati je treba posebno zaščito, zdravstvene potrebe in potrebe po pomoči žensk, prizadetih z oboroženim spopadom. [MOS/NMOS]

Pravilo 135. Otroci, prizadeti z oboroženim spopadom, so upravičeni do posebnega spoštovanja in zaščite. [MOS/NMOS]

Pravilo 136. Otrok se ne sme rekrutirati v oborožene sile ali oborožene skupine. [MOS/NMOS]

Pravilo 137. Otrokom se ne sme dovoliti, da sodelujejo v sovražnostih. [MOS/NMOS]

Pravilo 138. Starejše, prizadete in onemogle osebe, prizadete z oboroženim spopadom, so upravičene do posebnega spoštovanja in zaščite. [MOS/NMOS]

Uporaba

Spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava

Pravilo 139. Vsaka stranka v spopadu mora spoštovati in zagotoviti spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava s strani njenih oboroženih sil in drugih oseb ali skupin, ki dejansko delujejo po njenih navodilih ali po njenih usmeritvah oziroma pod njeno kontrolo. [MOS/NMOS]

Pravilo 140. Dolžnost spoštovati in zagotavljati spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava ni odvisna od vzajemnosti. [MOS/NMOS]

Pravilo 141. Vsaka država mora zagotoviti razpoložljivost pravnih svetovalcev, da kadar je to treba svetujejo vojaškemu poveljniku na primernem nivoju o uporabi mednarodnega humanitarnega prava. [MOS/NMOS]

Pravilo 142. Države in stranke v spopadu morajo za svoje oborožene sile zagotoviti instrukcije iz mednarodnega humanitarnega prava. [MOS/NMOS]

Pravilo 143. Države morajo spodbujati poučevanje civilnega prebivalstva o mednarodnem humanitarnem pravu. [MOS/NMOS]

Izvrševanje mednarodnega humanitarnega prava

Pravilo 144. Države ne smejo spodbujati strank v oboroženem spopadu h kršitvam mednarodnega humanitarnega prava. Kolikor je to mogoče morajo uporabiti svoj vpliv, da zaustavijo kršitve mednarodnega humanitarnega prava. [MOS/NMOS]

Pravilo 145. Kadar niso prepovedane z mednarodnim pravom, so vojne represalije podvržene strogim pogojem. [MOS]

Pravilo 146. Prepovedane so vojne represalije proti osebam, zaščitenim z Ženevskimi konvencijami. [MOS]

Pravilo 147. Prepovedane so represalije proti objektom, ki so zaščiteni po Ženevskih konvencijah in Haški konvenciji o varstvu kulturnih dobrin. [MOS]

Pravilo 148. Stranke v nemednarodnih oboroženih spopadih nimajo pravice uporabe vojnih represalij. Prepovedani so ostali protiukrepi proti osebam, ki ne sodelujejo, oziroma ne več, neposredno v sovražnostih. [NMOS]

Odgovornost in povrnitev škode

Pravilo 149. Država je odgovorna za kršitve mednarodnega humanitarnega prava, ki se ji lahko pripišejo, vključno s:

- (a) kršitvami ki so jih storili njeni organi, vključno z njenimi oboroženimi silami;
- (b) kršitvami, ki so jih storile osebe ali entitete, ki jih je pooblastila za izvajanje dela vladnih pooblastil;
- (c) kršitvami, ki so jih storile osebe ali skupine, ki dejansko delujejo po njenih navodilih ali njenih usmeritvah oziroma pod njeno kontrolo; in
- (d) kršitvami, ki so jih storili posamezniki ali skupine, ki jih prizna in sprejme za svoje lastno ravnanje.

[MOS/NMOS]

Pravilo 150. Država, odgovorna za kršitve mednarodnega humanitarnega prava, je dolžna zagotoviti polno povrnitev povzročenih izgub ali škode. [MOS/NMOS]

Individualna odgovornost

Pravilo 151. Posamezniki so kazensko odgovorni za storjena vojna hudodelstva. [MOS/NMOS]

Pravilo 152. Poveljniki in ostali nadrejeni so kazensko odgovorni za vojna hudodelstva, storjena na podlagi njihovih ukazov. [MOS/NMOS]

Pravilo 153. Poveljniki in drugi nadrejeni so kazensko odgovorni za vojna hudodelstva svojih podrejenih, če so vedeli, ali bi morali vedeti, da bodo njihovi podrejeni izvršili ali so izvrševali taka hudodelstva in niso sprejeli vseh potrebnih in razumnih ukrepov, ki so bili v njihovi moči, da bi preprečili njihovo izvršitev oziroma, če so taka hudodelstva bila storjena, da bi kaznovali odgovorne osebe. [MOS/NMOS]

Pravilo 154. Vsak borec ima dolžnost, da ne upošteva očitno protipravnega ukaza. [MOS/NMOS]

Pravilo 155. Upoštevanje ukaza nadrejenega ne razbremeni podrejenega kazenske odgovornosti, če je podrejeni vedel, da je bilo ukazano dejanje protipravno, ali bi to moral vedeti zaradi očitno protipravne narave ukazanega dejanja. [MOS/NMOS]

Vojna hudodelstva

Pravilo 156. Hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava predstavljajo vojna hudodelstva. [MOS/NMOS]

Pravilo 157. Države imajo pravico, da univerzalno jurisdikcijo nad vojnimi hudodelstvi podelijo svojim domačim sodiščem. [MOS/NMOS]

Pravilo 158. Države morajo preiskovati vojna hudodelstva, ki so jih domnevno storili njihovi državljani ali oborožene sile, ali so bili storjeni na njihovem ozemlju, in če je to primerno, preganjati osumljene. [MOS/NMOS]

Pravilo 159. Po končanju sovražnosti si morajo organi na oblasti prizadevati, da podelijo najširšo možno amnestijo osebam, ki so sodelovale v nemednarodnem oboroženem spopadu, ali tistim, ki jim je bila odvzeta njihova prostost iz razlogov, povezanih z oboroženim spopadom, razen osebam, ki so osumljene, obtožene ali kaznovane za vojna hudodelstva. [NMOS]

Pravilo 160. Zastaranje se ne more uporabiti za vojna hudodelstva. [MOS/NMOS]

Pravilo 161. Države si morajo z vsemi napori prizadevati, kolikor je to mogoče, za medsebojno sodelovanje, da bi omogočile preiskovanje vojnih hudodelstev in pregon osumljenih. [MOS/NMOS]